

Radnóczy László

témavezető: Fejérdy Péter DLA

konzulens: Golda János

Piarista tér

a Piarista iskolák megújításának építészeti eszközeiről

2019. június

Absztrakt

A piarista iskolákkal először diákjukként, később építészként kerültem kapcsolatba, gödi szakiskolájuk több éves tervezési folyamata kapcsán, így alkalmam nyílt kétféle nézőpontból is mélyebben megismerni működésüket. Az elmúlt évtizedek eseményei – rendszerváltozás, digitális forradalom - a rend életében is meghatározó változásokat hoztak, melyek hatására belső megújulási folyamat indult el, ami jelenleg is zajlik. Mindezzel párhuzamosan a szerzetes közösség lehetőséget kapott arra, hogy több piarista iskolában, az új szellemiségnek megfelelő tereket hozhassanak létre felújítások, átalakítások és új épületek formájában, melyek közös tervezési alapelveit a „piarista tér” c. dokumentumban fogalmazták meg. A kutatás ezen alapelvek építészeti terekben megmutatkozó jelenlétét, tervezés alatt álló beruházásaikra vonatkozó hatásait vizsgálja koncepcióalkotás, illetve esettanulmányok szintjén.

A vizsgálatok fókuszában elsősorban a magyarországi iskolák közül legfiatalabb alapítású gödi piarista szakiskola áll, e mellett más közelmúltban készült, ill. jelenleg is tervezés alatt álló projektek is említésre kerülnek, elsősorban ellenpontok-, vagy párhuzamokként. A kutatás súlypontja a több évszázados hagyományokkal bíró rend új iskoláinak és aktuális oktatástechnológiai trendek viszonyának vizsgálata mellett a spiritualitás jelenlétének ill. a szegények szolgálatának lehetőségeire kerül, mivel utóbbi két aspektus különbözteti meg markánsan a piarista iskolákat bármely korszerű oktatási intézménytől.

Tartalomjegyzék

1. Bevezető
2. A piarista megújulás céljai, mintái
  1. az alapító szándékai
A Piarista Rend történetének rövid összefoglalása
  2. a jelen kihívásai
a rendet érintő legfontosabb változások
  3. a piarista tér c. dokumentum
A fejlesztésekhez összeállított dokumentumok építészeti vonatkozásai
  4. A megújulás keretei
A piarista tér egyrészt a rend szándékaiból kiindulva, másrészt annak megvalósulási formái felől is tanulmányozható. A jelenleg is zajló megújulási folyamat során számos tér van tervezés alatt, melyeken a fenti törekvések építészeti aspektusai közvetlenül is vizsgálhatók.
3. A piarista tér építészeti vonatkozásai
  1. Talált és létrehozott helyek
A piarista tér létrejöhet talált és létrehozott helyeken egyaránt. A talált helyek használatba vétele, alakítása visszahathat piarista tér koncepciójára is helyszín, épületek és belső terek szintjén is. Az épület ebben az esetben is csupán a keretet adja, használata által

válhat a „kegyesrendiek” terévé, de korántsem kizárólag a rend tagjai által.

A piarista iskolák jellemzően meglévő épületekbe költöztek be, az első piarista iskola is így működött, Rómában. Később a rend alapítója megfogalmazott néhány követelményt az iskolák tereivel kapcsolatban, de a mai, megváltozott oktatási követelmények számos esetben a már belakott terek újradefiniálását kívánják.

A fejezet áttekintést ad a piarista iskolák hálózatáról, néhány mai példa felvillantásával, ahol régi piarista terek megújítása a cél. Végül említésre kerül a szegedi, ill. mosonmagyaróvári projekt, melyek esetében új építésű iskolákhoz új koncepcióra volt szükség.

 # a fejlesztések mintái

 # víziók

 # piarista jelenlét

2. Hagyomány és megújulás

A megújulás lehetséges útjainak feltárása mellett megvalósításának egyik legnagyobb kihívása a több mint négyszáz éves közösség hagyományaival való összeegyeztetésében rejlik. Az új, innovatív felvetések ugyanakkor sokkal inkább a közelmúlt oktatási rendjével állnak ellentmondásban, semmint az alapító szándékaival, így az oktatás és tereinek modernebb irányokba történő elmozdítása a piaristák esetében gyökereikhez, karizmájukhoz való visszatérést jelent. A terek alakításában rejlik a kihívás elsősorban abból adódik, hogy meglévő épületeik a közelmúlt ma már elavultnak tekinthető struktúra szerint készültek.

A pesti piarista központ évtizedeken keresztül a Mikszáth téri épületben működött, mely egyike volt a két iskolának, amik a kommunizmus ideje alatt fennmaradhattak. Miután a rend visszakapta Duna-Parti épületét, úgy döntöttek visszaköltöznek régi épületükbe, az oktatási rend megújításának vágya azonban ekkor még nem, vagy más formában fogalmazódott meg.

A fejezetben a pesti piarista központ átalakítása kapcsán vizsgálom a rend hagyományos térhasználatból kiinduló, régi típusú oktatási tereinek és a mai, piarista tér koncepciójához kapcsolódó, elképzelések közti különbségek, konkrét téri helyzeteken keresztül.

 # átörökített koncepcók

 # a megújulás téri igényei

 # a beavatkozás lehetőségei

3. Állandóság és flexibilitás

A piarista tér felvázolt oktatási terei sokszor bizonytalanul meghatározott funkciójú, többcélú, innovatív területek, így szükségszerűen flexibilisnek kell lenniük többféle használat és későbbi átalakíthatóság szempontjából is. A meglévő helyek megőrzése, az elkezdett történetek folytatása azonban hasonlóan erős szempont. Az új oktatási módszerek alkalmazásának igényéből a tapasztalatok hiánya, az építési helyek értelmezésének

szükségességéből a feladat komplexitása miatt válik szükségessé az építész általános feladatait meghaladó, tervezési és kivitelezési folyamaton túli jelenléte.

A változó, kevésbé jól definiálható tervezési programokra a korábbi és jelenlegi tervező csapatok más és más válaszokat adtak a lehető legtöbb lehetőség nyitva hagyásától a program-alkotásba való intenzív bekapcsolódásig.

A gödi szakiskola esetében újonnan épített, átalakított terek, ill. a jelenleg tervezett iskola tereinek átalakíthatóságának vizsgálatára is lehetőség nyílik. A fejezetben e mellett megjelenik a Mosonmagyaróvárra tervezett új iskola tereinek flexibilitásra törekvése is.

 # flexibilitás szintjei

- *átrendezhető bútorozás*
- *átalakítható oktatási terek*
- *átalakítható épület*

 # építészet és programalkotás

4. Közösség és egyéni útkeresés

A piarista tér közösségi terekre, invitáló iskolákra vonatkozó leírása számos összefüggést mutat aktuális, oktatási terekkel kapcsolatos környezetpszichológiai kutatásokkal. Kalazanczi Szt. József víziója: a teljes ember nevelésének koncepciója, az ezt segítő tér fontossága mára mérésekkel alátámasztható, tudományosan igazolható.

A piarista iskolák koncepciója a rend alapításakor forradalmi újtásnak számított, az oktatás rendje ugyanakkor mára idejét múlttá vált. A megújuló oktatási terek egyik legfontosabb, téralakításra is közvetlenül ható jellemzője, a tanulás különböző formáinak támogatása: differenciált terekre van szükség, melyek képesek kiszolgálni nagyobb és kisebb csoportok téri igényeit, illetve lehetőséget adnak az egyéni elmélyülésre is. A tanulás különböző formáira alkalmas terek a gyerekek lélektani fejlődése szempontjából is fontosak, ami a piarista szemszögből alapvető fontosságú, hiszen a megújulás alapja épp az a piarista emberkép, mely létezésünk fizikai és szellemi dimenziói mellett figyelembe veszi lelkünk spirituális és közösségi rétegeit is.

Több szempontból kitüntetett helyé válnak a találkozások terei, otthon terek, de ugyanilyen fontosak az elvonulásra alkalmas zugok, a kápolna, vagy azok az átmeneti terek, melyek a kint és bent-lét határán teszik befogadóbbá az épületeket, egyben karakterüket is meghatározva.

 # környezetpszichológiai összefüggések

 # közösségi terek

 # házak / otthon terek

5. Szegénység és reprezentáció

a piarista tér „szegények szolgálatára” vonatkozó igénye az alapvető építészeti döntésekben is meg kell hogy jelenjen, ezen túl elsősorban az anyagválasztásnál vehető figyelembe. A szegénység ellenpontja a reprezentáció, melyeknek mégis egyszerre jelen kell

lenniük a piarista térben. Az ellentmondás elsősorban az egyszerűségben oldható fel, mely azonban nem megy el a reprezentatív minimalizmusig, meg kell állnia a célszerűség, tartósság követelményeinek szintjénél, természetesen esztétikai szempontok figyelembe vételével.

Kalazanczi Szent József a rend és az első iskola alapításakor a szegények felemelését, ezáltal a társadalom átformálását tűzte ki célul. A színvonalas oktatás ugyanakkor az elit iskolává válás veszélyét is magában rejt. A gödi szakiskola megalapításával a rend legmélyebb gyökereihez tért vissza, mivel ide sok esetben nehezebb sorsú gyerekek kerülnek, mint a rend által üzemeltetett gimnáziumokba. A szakmunkásképzés megújítása a rend több mint 400 éves történetének tükrében is méltó feladat, csakúgy mint a szegény diákok felkarolása, kísérése. A rend ezen a téren alapítója elveit mai eszközökkel valósítja meg: az iskolában számos éve mentori rendszer működik, mely lehetőséget ad a diákoknak problémáik, kérdéseik megosztására, lelki sebeik gyógyítására. A gödi iskolában kedvező adottságként járul hozzá ehhez a természet közelsége és a műhelyterek (maker space) jelenléte is.

Az épületeket tekintve a „gyógyító” funkció nem csupán a mentori rendszer tereiben (pl. egyéni és közösségi beszélgetőszobákban) jelenik meg. Az épületek tömegének formálása, a reprezentáció szintje, az alkalmazott anyagok a szokásos tartóssági követelmények mellett meg kell feleljenek azon fentiekből következő feltételeknek is, amit a szegények szolgálata jelent.

 # gyógyító terek létrehozásának lehetőségei

 # a mentorálás terei - beszélgetőszobák

 # kedvenc „zugok”, helyek a természetben

6. Jelenlét és rejtőzködés

A piarista tér spirituális dimenziójának különlegességét a piarista rend tanításhoz és diáksághoz való egyedülálló hozzáállása adja. Más tanító rendekkel összehasonlítva, működésüket tekintve apró különbségnek tűnhet a diákok és az iskola előtérbe helyezése, a piarista tér koncepciójából következő téralakítást ugyanakkor lényegesen befolyásolja, aminek következményei paradox módon épp a szakrális tereknél válnak leginkább olvashatóvá.

A Piarista Rend életében bekövetkezett egyik leggyökeresebb változás a rend tagjainak számának utóbbi évtizedekre jellemző drasztikus csökkenése, mely a vallásosság elsősorban Európára és a jóléti társadalmakra jellemző átalakulásával is összefügg.

A fejezetben a gödi piarista szakiskola és más projektek kapcsán a piarista rend működésének mai formáját, a szerzetesek, spirituális dimenzió jelenlétét vizsgálom, mely más és más módon az oktatási terek struktúrájába beágyazva jelenik meg.

 # változó vallásosság

 # a spiritualitáshoz kapcsolódó rendeltetések,

 # a kápolna funkciói

- *a liturgia tere*
- *a közös imádság helye*
- *az egyéni imádság helye*

*# a kápolnák helye a különböző iskolákban,
használatuk tanulságai
egyéb szakrális terek*

4. Záró gondolatok

- I. Függelék   Göd - apró beavatkozásoktól az átfogó koncepcióig és vissza (a jelenlegi tervet megelőző koncepciók összefoglalása)
- II. Függelék   Göd 2.0 - a jelenleg is folyó fejlesztés (mestermunka)

I. Bevezető

A Piarista Renddel a középiskolai tanulmányaim során kerültem először kapcsolatba, melyeket nagymúltú pesti gimnáziumukban végezhettem el. Személyes tapasztalataim az utóbbi években a rend megújulási törekvéseinek építészeti megformálásában való részvétel során tett megfigyelésekkel egészültek ki.

A megújulás folyamata, a többszázéves hagyományokkal rendelkező szerzetesközösség jelen kor kihívásaira adott válasza, ezek megvalósulási lehetőségeinek vizsgálata a rend építészetének vizsgálatától függetlenül sem érdektelen. Az alapító, Kalazanci Szt. József alapelveinek mai értelmezése az oktatás rendszer-szintű átalakulásának tükrében különösen is aktuális. Hazai viszonylatban a rend magyar tartománya nemzetközi oktatási rendszerek egyházi gimnáziumaikba és szakiskolájukba történő adaptálásával forradalmi újítást hajthat végre. A megújulás programja ugyanakkor szellemiségében túlmutat a piarista iskolák épületeinek finn vagy japán iskolák oktatási tereihez való felzárkóztatásán, ami legmarkánsabban a szakrális funkció jelenlétében és a rend rászorulókhöz megfogalmazott küldetésében érhető tetten.

A kutatási munka kezdetén megkerülhetetlenné vált a Piarista Rend terek történetének áttekintése a rend alapításától napjainkig. Ezt követően a röviden említésre kerülnek a rendet mai korban érő legnagyobb kihívások. Az oktatás, és a hozzá kapcsolódó változások mellett nem hagyható figyelmen kívül az egyház, vallás, közösség fogalmainak korunkban is zajló ártértékelődése sem. Kalazanci Szt. József „pietas et litterae” jelmonda a tudásátadást és hitre nevelést, s a fiatalok nevelésén keresztül a társadalom megújítását tűzi ki célul. Úgy tűnik, programja a rend fennállásának több mint 400 éve alatt mit sem veszített aktualitásából. A kor változásai ugyanakkor mind a vallásosság mind az oktatás szempontjából alapvető kérdésekkel állítják szembe a Piarista Rendet, akik válaszul minderre a közelmúltban megkezdték küldetésük újradefiniálását, melynek része a „piarista tér” programja is. A kutatás a fentiek tükrében próbálja feltárni a Piarista Rend által használt és létrehozott terek működésének változásait, az egyes tervező csoportok más-más feladatra adott válaszainak közös szempontokból történő vizsgálatán keresztül.

A piarista megújulás szándékainak téri megjelenése legerősebben a jelenleg is zajló fejlesztések példáin keresztül ragadható meg, de ide kapcsolható a pesti piarista iskola több évtizeden át alakuló tervezési programja és térrendszere is. Az esettanulmányok közül személyes tapasztalataim okán főként mestermunkám, a gödi piarista szakiskola tervezési kérdései és terei kerülnek előtérbe, mely megújuló oktatási terei, műhelyterei, de több évtizede működő mentori rendszere okán is különlegesnek mondható. E mellett különböző szempontok elemzése során említésre kerül például a szegedi, a tervezés alatt álló mosonmagyaróvári, Sátoraljaújhelyi, váci, és egyéb és egyéb piarista iskolák is.

II. A piarista megújulás

2.1 a Piarista Rend történetének rövid összefoglalása

az alapító

A rend alapítója, Kalazanczi Szent József az Aragón Királyság (ma Spanyolország) Peralta de la Sal nevű helyiségében született 1557-ben egy jómódú kovácmester 8., legkisebb gyermekeként. Apja, Pedro Calazanz egykori nemesi családból származott. József 1571-től filozófiát és jogot tanult, majd teológiai tanulmányai után 1583-ban szentelték pappá. Sikeresen induló egyházi karrierjének további építése érdekében 1592-ben Rómába utazik, ahol azonban kevés esély mutatkozott számára kanonoki vagy egyéb javadalom elnyerésére. Megtapasztalta ugyanakkor a szegény nép életkörülményeit, a fiatalok reménytelen helyzetét, és annak módját kezdte keresni, hogyan segíthetne rajtuk. 1597-ben a Tiberisen túli szegény-negyedben fekvő Santa Dorotea templom sekrestyéje melletti szobában teljesen ingyen írásra, olvasásra, számolásra valamint hitbeli ismeretekre kezdte tanítani a városrész csellengő gyermekeit, akik szegénységüknél fogva egyébként ki voltak zárva a városban működő iskolákból. Iskoláját „Scholae Piae”-nak: Kegyes Iskolának nevezte el. A vegyes fogadtatású intézmény 1612-re többszöri költözés után a 800 diák befogadására alkalmas Torres-palotát foglalhatta el, mely az 1614-ben megkapott San Pantaleo templommal együtt az új szerzetesrend központjává vált.

A Kalazancius által bevezetett új módszerek közé tartozott a tanítás közben egymást váltó gyerekcsoportok által végzett folyamatos ima és a gyerekek hazakísérése az iskolából. 1637-re a rendnek 6 provinciában 27 rendháza, 362 rendtagja volt Itáliában, Szicíliában, Szardínia szigetén valamint morva, lengyel és magyar földön. A rend gyors növekedése azonban nem járt nehézségek nélkül. Külső és belső konfliktusok ahhoz vezettek, hogy az inkvizíció 1642-ben vizsgálatot végzett a rendben, melynek során arra hivatkozva, hogy több rendtag Galilei tanítványa, ill. Kalazancius vendégül látta Tommaso Campanellát, elérték, hogy X. Ince pápa fogadalmak nélküli kongregációvá minősítse vissza a rendet. „Az Úr adta, az Úr elvette, legyen áldott az Úr neve.” – fogalmazott a 90 éves rendalapító, aki egyben megfogalmazta azzal kapcsolatos reményét, hogy munkája nem volt hiábavaló. 1648-ban bekövetkezett halála után a Piarista Rend 1669-ben kapta vissza fogadalmas szerzetesrendi státuszát. Kalazancziust 1748-ban boldoggá, 1767-ben szentté, majd 1948-ban a keresztény iskolák égi pártfogójává nyilvánították.

a rend

a barokk

Miután a rendet 1669-ben ismét teljes jogú szerzetesrenddé nyilvánították, folytatódott további elterjedése, elsősorban Közép-Európában. Az első rendházakat kisebb, tipikusan protestáns többségű városokban hozták létre, de a 18. századtól kezdve megjelentek Bécsben, Pesten, Vilniusban, Madridban, Prágában, Milánóban is. 1706-ban összesen

950 piarista élt 8 provincia 94 rendházában, de számuk 1724-re 1680-ra nőtt. Korábbi tapasztalatokból kiindulva különös hangsúlyt fektettek a növendékek képzésére, magasabb szintű oktatásra, utóbbi a jezsuitákkal konfliktushoz is vezetett. Az iskolák mellett a piaristák árvaházakat, szemináriumokat vezettek, tábori lelkészként, hittérítőként is működtek.

felvilágosodás, nemzetállamok

A felvilágosodás terjedésével az iskolázás is egyre szélesebb körben támogatottá, majd kötelezővé vált, amiben a piaristáknak is tovább nőtt. Az 1773-ban feloszlott Jezsuita Rend iskoláit is sok esetben piaristák vezették tovább, így a közel 3000 tagot számláló rend egyfelől fénykorát élhette, ugyanakkor megkezdődött egyfajta elvilágiasodás is: a piaristákat sokszor inkább tekintették tudós tanárnak, mint szerzetesnek.

A 18. század közepétől a nemzetállamok saját felügyeletük alá kezdték vonni az iskolai oktatást, ami a Piarista Rend nemzetközi szervezetének széthullásához vezetett. Bár Magyarországon és a Habsburg Birodalomban II. József hasznos szerzetesrendnek minősítette a piaristákat, számos tartományban, így Spanyolországban, és a német területeken minden rendházat feloszlattak. Ekkor indultak az első piarista iskolák Dél-Amerikában. Az itáliai tartományt előbb a napóleoni háborúk, később az olasz kormány egyházellenes intézkedései sújtották. Lengyelországban az ország feldarabolása után az orosz részre került rendházakat feloszlatták, sokakat deportáltak Szibériába.

Magyarországon ezzel szemben a rend tagjai tudományos és pedagógiai munkásságukkal széles körű elismerést vívtak ki a Piaristák számára.

A század második felében a rend generálisai a Piarista Rend nemzetközi egységének újbóli megteremtésén dolgoztak, ezt a célt hivatalosan 1904-re sikerült elérniük.

20. század

Az újraegyesült rendnek 1909-ben 2180 tagja volt, ebből 1383 fő élt Spanyolországban, akik főként az eredeti, szerzetesi életmódot tartották fontosnak, 394 fő

Magyarországon, ahol szerzetes helyett sokan inkább tudós tanárként tartották őket számon. Az aránytalan eloszlás enyhítésére, valamint az életformák közti különbségek egységesítése okán számos spanyol piarista érkezett Ausztriába, Lengyelországba, Olaszországba. A növendékek képzését újra igyekeztek egységesíteni a visszavásárolt római San Pantaleo rendházban.

A háború határváltozásainak köszönhetően a magyar rendtartomány több részre darabolódott, ekkor jöttek létre a Szlovákiai és Romániai tartományok. A szovjet megszállás alá került területeken később a rendet a többi szerzetesrendhez hasonlóan megszüntették, vagy csak igen korlátozottan engedték működését, ami egyben a rend nagyobb arányú Európán kívüli működését is elindította. A diktatúrák előtt menekülő piaristák alapították az Egyesült Államokbeli, Dél-, ill. Közép-Amerikai rendtartományokat, a baszk provincia tagjai Japánban kezdtek tanítani.

A II. Vatikáni Zsinat Nyugat-Európában súlyos identitászavarokhoz vezetett a renden belül, tagjainak száma 10 év alatt 2535-ről 1800-ra csökkent. A missziós tevékenység azonban tovább folytatódott, a kommunista rendszerek bukása után pedig Közép-Európában, így Magyarországon is számos iskola került vissza a rendhez, új alapítások is lehetségessé váltak (pl. gödi szakiskola).

A továbbiakban tárgyalt helyszíneken működő piarista iskolák történetének rövid összefoglalása¹:

Pest

A piarista oktatás Pesten 1717-ben indult, s az intézmény ekkor a szabad királyi város török hódoltság és Rákóczi-szabadságharc utáni első iskolája volt. A belvárosi plébániatemplom szentélyéhez toldott „rozzant házikóból” 1718-ban a későbbi görög udvarban félbe hagyott jezsuita iskolába költöztek. 1756-tól a Főtérre néző Glöckelsberg palotában működhetett az iskola, majd az 1914-17-ig épült, Hüttl Dezső által tervezett épületükbe költöztek, mely ma is a Rend Magyarországi Tartományának központja. 1953-tól a kommunista diktatúra ideje alatt az iskola a Sacré Coeur nővérek egykori Sophinanium intézetének Mikszáth Kálmán téri épületében működhetett, ahonnan a 2000-es évek elején költözhetek vissza megújult iskola-palotájukba (ld. Hagyomány és megújulás c. fejezet)

Szeged

A piaristák 1720-ban érkeztek a városba, a Szent Dömötör plébániára. 1732-ben kaptak iskolaépületet, addig a katonai kórház épületében tanítottak. 1792-ben líceummá, főiskolává alakult, 1850-től 8 osztályos gimnáziumként működött. Az iskolaépületet az 1879 évi árvíz teljesen tönkretette, az új belvárosi ház 1887-re készült el, kora-eklektikus stílusban. Az iskola nagy szerepet játszott a Délvidéken is a magyar nyelv terjesztésében, ill. a nemzeti tudat fejlesztésében a trianoni békekötésig. Szeged 1921-es egyetemi városi rangja újból lendületet adott az intézmény fejlődésének, ami 1948-as államosításával ért véget. 1951-től épületét az egyetem használja. A rendszerváltást követően 1991-ben tért vissza a piarista iskola a városba, ideiglenesen a minorita kolostorban (és konténerekben) működött, majd 1999-től a Golda János és Madzin Attila által tervezett új épületben.

Mosonmagyaróvár

Miután Zsidanics István (táblabíró, Moson vármegye főadószedője) két fiatalon elhunyt piarista fia emlékére a rendre hagyta vagyonát iskolaalapítás céljával, 1739-ben érkeztek a városba az első piaristák, hogy létrehozzák a megye első, és hosszú időn át egyetlen középiskoláját. Az 1777-es Ratio educationis rendelet után az iskola nyelve német lett, a gimnázium elnéptelenedett, így bezáratták. Később 1798-ban újraindulhatott a tanítás, 1861-től magyar nyelven. 1948-ban ezt az intézményt is államosították, 1950-ben a szerzeteseket deportálták. A rendszerváltás után 1990-ben Keresztény Általános Iskola nyílt az épületben, melyet a piarista rend 1994-től vett át. Jelenleg új iskolaközpontjuk tervezése zajlik.

Göd

---

¹ források:

BORIÁN Tibor, KOLTAI András, LEGEZA László: Piaristák. Mikes Kiadó Budapest 2007.

SOMOGYI Krisztina: GOLDA János (monográfia), Terc Kft. Budapest 2018.

A gödi Piarista Szakiskola, Gimnázium és Kollégium a magyarországi piaristák egyik legfiatalabb intézménye, 1991-ben nyitotta meg kapuit. A gödi önkormányzat a piaristák rendelkezésére bocsátotta Wigner Jenő, Nobel-díjas tudós egykori villáját és a hozzá tartozó közel 1 ha méretű telket, ahol korábban a Magyar Honvédelmi Szövetség alakított ki oktatóközpontot. A rend eredeti hivatásának (ld. piarista tér, ill. szegénység és reprezentáció c. fejezet) megfelelő feladatot, a gyökereihez való visszatérés lehetőségét látta a szakiskola szervezésében a gimnáziumba be nem jutó, nehezebb sorsú fiúk számára. Bár az iskola a szakképzés többszöri átalakítása során a közelmúltban válságos helyzetbe került, a rend válaszként az újra-alapítást, a szakképzés megújítására is szolgáló minta-intézmény létrehozását tűzte ki céljául. Az ehhez kapcsolódó fejlesztések jelenleg is folyamatban vannak.

2.2 mai kihívások

A kommunista diktatúra a rend magyar tartománya számára is komoly nehézségeket jelentő, mai helyzetet is meghatározó időszaknak bizonyult. A háború az épületállomány súlyos sérülései mellett szerzetesek, novíciusok életét is követelte. A megmaradt iskolákat államosították, többen börtönbe kerültek. 1950-től a budapesti és kecskeméti gimnázium korlátozott keretek között újra működhetett, de a rend 248 tagjából csak 34-en taníthattak, 90-en maradhettek hivatalosan piarista szerzetesek. Korlátozták a felvehető növendékek számát is: a 14 fős keret az ekkor még 41 fő számára igen szűkösnek bizonyult. Az 1980-as évektől előfordult, hogy ezt a keretet sem sikerült kitölteni.

A 90-es évek elején ennek ellenére a rend vezetése amellett döntött, hogy „a világi munkatársakban és a jövőben bízva visszatér minden olyan városba, amelyet 1950-ben el kellett hagynia”². A szerzetesek létszámának csökkenése, az újranyitott iskolák nagy száma nehézségeket okozott, különösen, hogy az 50-es években rendi kereteken belül maradt tanárnemzedék a rendszerváltásra jórészt nyugdíjba vonult. Az új nemzedék munkáját részben nehezítette, hogy a korlátok közti piarista életben nevelkedett, ill. a korábbi „nagy nemzedék” árnyékból kilépve sokszor bizonytalanul találta meg helyét hirtelen jött a hatalmas vezetői, szervezési feladatok között.

a szerzetesek csökkenő jelenléte

Hatalmas változást jelent, hogy míg a diktatúra éveiben működő két iskolában majdnem kizárólag szerzetes-tanárok tanítottak, az újraindult iskolában a világi tanárok kerültek többségbe. Egyes iskolákban a rend csupán a fenntartó szerepét tudta vállalni, csak 2001-re sikerült minden tantestület élére piarista igazgatót kinevezni, az iskolák mellett kis szerzetesi közösségeket létesíteni.

---

² „Minket az elmúlt évek bezártak egy – elviselhető – börtönbe... börtönünk még kényelmes is volt, már-már el is felejtettük, hogy börtön. Épp ideje, hogy kilépjünk ebből a börtönből.” – Jelenits István (piarista szerzetes) az 1995. évi tartományi káptalanon in: BORIÁN Tibor, KOLTAI András, LEGEZA László: Piaristák. Mikes Kiadó Budapest 2007. (49. o.)

A szerzetesek csökkenő jelenléte azonban a kommunista diktatúra negatív hatásain túl betudható a deszakralizáció globálisan jelen lévő folyamatának³ is, mely a „nyugati” társadalmakban még intenzívebben tetten érhető.⁴

az oktatás átalakulása

Mindezek mellett jelentek meg a közelmúlt kihívásai, melyek az oktatási struktúra, ill. az ehhez kapcsolódó terek gyökeres újragondolását is igénylik. A 90-es évektől az országos oktatási rendszer is többször megváltozott, de átalakult a családok, fiatalok iskolákhoz fűződő viszonya is. Nem hagyhatók figyelmen kívül a digitális forradalommal együtt járó változások, melyek a gyerekek viselkedésétől, a kor új kompetencia-igényeiig alapjaiban írják újra napjaink oktatási struktúráját és a hozzá kapcsolódó tereket is.⁵ A piarista iskolák korábban nem tapasztalt versenyhelyzetbe kerültek, így alkalmazkodniuk kellett különböző helyi igényekhez is, aminek kapcsán több iskola koedukálttá vált, átalakultak különböző szabályzatok, az oktatás rendjének újrafogalmazása is folyamatban van. Különösen érdekesek a pesti gimnázium közelmúltban kialakított tereinek használata során szerzett tapasztalatok, ahol az átalakítások épp a korszakváltás határán készültek. A régi és új szemlélet intenzív találkozásai, konfliktusai tetten érhetőek mind a tantermek, mind a szakrális terek kialakításában.⁶

2.3 a piarista tér

A piarista rend alapítója, Kalazanci Szent József határozott elképzelésekkel rendelkezett a rend küldetésének végzésére alkalmas terekről.⁷ A jelen gondolkodásának központjában a gyökerekhez való visszatérés, a rend eredeti küldetésének mai korban való alkalmazhatóságának kérdése áll. Kalazanci Szent József iskolájának robbanásszerű elterjedése leginkább azzal magyarázható, hogy a maga korában forradalmi választ adott egy olyan kérdésre, mely egész Európában, sőt globálisan is jelen volt. Az oktatás, mint eszköz a társadalom megújítására azonban napjainkban gyökeresen átalakul, a

---

³ „...a modern társadalmak nem vallásos emberének egész élményvilágára a deszakralizáció jellemző, következésképpen ez az embertípus egyre nehezebben leli meg újra az ősi társadalmak vallásos emberének létdimenzióit.”

ELIADE, Mircea: A szent és a profán, Európa könyvkiadó 1987. (9.o.)

⁴ SHEN, Yiling: "Is Religious Architecture Still Relevant?" ArchDaily. 2018. <https://www.archdaily.com/891984/is-religious-architecture-still-relevant/> (utolsó elérés: 2018. 12. 31.)

⁵ TÁNCZOS, Tibor: Téralkítás és dizájn mint oktatásmódszertani lehetőségek a kortárs iskolaépítészetben (DLA értekezés)

⁶ „Korábban az volt a beidegződés, hogy a piaristák katedra szemléletű tudós tanárok, főleg erős természettudományi-, matematika- és fizikaoktatással. Száz évvel ezelőtt úgy terveztették meg Hütl Dezsővel az épület alaprajzát, hogy az összes tanterem befelé, az udvarra nézett. Ezek 80-100 fős termek voltak. Katonás fegyelem, kemény számonkérés, jó eredmények jellemezték az oktatást, nagyon jó iskola volt. De ma már nem így működik az oktatás, nem lehet így tanítani.”

BENYOVSZKY-GÉCZI, Zsuzsanna: A budapesti Piarista Gimnázium és a piarista rend újabb átalakulása – beszélgetés GOLDA János építésszel in: KERÉKGYÁRTÓ, Béla – SZABÓ, Levente (szerk.): Továbbépítés és újrahasznosítás. A BME Építőművészeti Doktori Iskola Tanulmánykötete. Budapest, 2018. (234. o.)

⁷ „Kalazancius azt akarta, hogy akik iskola alapítását kérik, gondoskodjanak a szerzetesek szállásáról, adjanak épületet az iskolának, a templomnak, a könyvtárnak, és biztosítsanak egy kertet. [...]

Ahol építkezni kellett, arra törekedett, hogy az épület legyen „egyszerű, nem költséges, de jó elrendezésű”.

A tantermetek befogadó épületnek össze kellett függnie a templommal és a nagyteremmel, ahol az akadémiai (irodalmi körök) ülészek.

Volt egy külön tanterem a keresztény tanítás oktatására. Az írástanítás termének elegendő nagynak kellett lennie ahhoz, hogy a tanító a padok között sétálva segíthesse a tanulókat.

Elengedhetetlenül szükséges volt a folyóvíz, valamint egy udvar vagy kert. Kalazancius nagy jelentőséget tulajdonított – a kor viszonyai miatt – az árnyékszékek elhelyezésének és tisztaságának.”

Piarista Rend Generálisi Kongregáció: Kalazanci Szent József lelkiisége és pedagógiája. Bp., 2000 (115.o.)

szereztesrendek - vallásosság változásaival párhuzamosan - szintén teljesen új kihívásokkal szembesülnek.

A kiindulásban azonban, ha különböző formákban is, változatlan a szegények jelenléte, és az oktatás, a következő generációk nevelése sem vesztett jelentőségéből. Jelenits István, piarista szerzetes megfogalmazása szerint a „Scholae Piae” elnevezésben a pietas – Kalazancius életeszményének rendező elve – „okos és mégis gyöngéd érzelmekkel átszőtt alapmagatartást jelent, tiszteletet a teremtés minden értéke iránt, családi közvetlenséget, amellyel az ember megtalálja a helyét a teremtő Isten terveiben, és tevékenyen, de szerényen igyekszik előmozdítani a közösség javát.”⁸

A „piarista tér” c., rend pedagógia vezetése által szerkesztett dokumentum szakmai szempontból egy összetett tervezési program alapja, a rend beruházásaihoz készült iránymutatás a tervezők számára, annak jelenlegi öndefiníciójáról, oktatással kapcsolatos nézeteiről. A dokumentum nem határoz meg konkrét helyiségeket, méreteket vagy igényeket a piarista iskolák épületeire nézve, sokkal inkább elveket fogalmaz meg, a Piarista Rend mai küldetésével összhangban, annak terei számára. Segítségével betekintést kaphatunk a folyamatba, melynek során a rend mai képviselői koruk helyzetére értelmezik küldetésüket. A folyamat során alappilléreként kristályosodtak ki a „küldetést meghatározó identitás-elemek”⁹, ill. a „piarista emberkép”¹⁰. Előbbi a rend küldetésének legfontosabb elemeit veszi sorra, utóbbi az emberi létezés négy dimenziójából kiindulva tárja fel az oktatáshoz szükséges tereket. A négy alapvető tér-típus - fizikai, szellemi, spirituális és közösségi terek - rendszerét az identitás-elemekből kiindulva három szempont egészíti ki:

1. a gyerekek és fiatalok központi szerepe
2. szegények melletti elköteleződés
3. élő kapcsolat a környezettel.

A felsoroltak közül a fizikai, a szellemi ill. a közösségi dimenzióba sorolt szempontok nagy része bármely iskolában elengedhetetlen, hasonlóan a gyerekek központi szerepéhez ill. a környezettel való intenzív kapcsolathoz. Bár ezen szempontok érvényesülése sem magától értetődő, a rend karizmája által megjelenő többlet mégis leginkább a szegények melletti elköteleződésben valamint a „spirituális dimenzió”

---

⁸ JELENITS, István in: BORIÁN Tibor, KOLTAI András, LEGEZA László: Piaristák. Mikes Kiadó Budapest 2007.

⁹ „a piarista szolgálatot meghatározó identitáselemek:

1. A gyerekek és fiatalok központi szerepe
2. A szegények melletti elköteleződés
3. Színvonalas nevelői és lelkipásztori munka
4. Az evangélium hirdetése
5. A társadalom megújítása
6. Megosztott küldetés
7. A család bevonása
8. Kísérés
9. A nevelők felkészítése
10. Az egyházhoz tartozás érzése”

Piarista Rend Generálisi Kongregáció: *Szolgálatunk kalazanciusi identitása*, Bp., 2013.

¹⁰ piarista emberkép

- fizikai dimenzió: személyes fizikai mivolt, sport, anyagok, természet
- spirituális dimenzió: szakrális terek, templom, Kalazanci Szent József karizmája
- szellemi dimenzió: a kulturális hagyománnyal hoz kapcsolatba
- közösségi, társadalmi dimenzió: közösségeket és a társadalmi küldetés kapcsolódásait hozza létre

Piarista Rend Generálisi Kongregáció: *Szolgálatunk kalazanciusi identitása*, Bp., 2013.

tudatos jelenlétében mutatkozik meg. Természetesen e két szempont sem kizárólag a piarista iskolákban létezik, a piarista tér különlegességét mindezek együttes jelenléte, a fogalmak egyedi értelmezése adja.

Szegények melletti elköteleződés

Szociális intézményekre szintén jellemző a szegények felkarolásának eszméje, a rend megfogalmazásában ugyanakkor a szegénység fogalma több értelemben is megjelenik. A szegénység alatt először az anyagai javak hiányát szokás érteni, de mindez már a rendalapító korában is generálta a mostani megfogalmazásban leírt „társadalmi, pszichés, kulturális és vallási sebezhetőséget”.¹¹ Építészeti szempontból konkrét térigényként is megjelennek terek, melyekben lehetőség van gyógyulásra, gyógyításra - elsősorban lelki, pszichés értelemben. Ezen felül az iskola valamennyi terével szemben követelmény egyfajta – szociális építésre jellemző – egyszerűség, hivalkodástól való mentesség, ami kialakításban, anyaghasználatban otthonossá kell tegye azokat a rászorulókat számára is.

Spirituális dimenzió

Kalazanci Szent József az oktatást a rend alapításának korában csak egyházi kereteken belül tudta elképzelni, ami nem meglepő, hiszen az újkor hajnalán a tudás őrzése és átadása nagyrészt az egyházon belül, szerzetesek által történt. A felvilágosodás korától kezdve kerültek az iskolák fokozatosan állami kézbe, amivel párhuzamosan csökkent a szakralitás jelenléte is. A piarista iskolák „*az egyházhoz tartozás érzésére, az evangélium hirdetésére, a lelkipásztorkodásra*” épülnek¹², mindezt a mai kor kihívásai, és a gyerekek igényei szerint értelmezve.¹³ A „piarista tér” által megfogalmazott spirituális dimenzió fejlesztő terei sem tartalmaznak konkrét utasításokat a kápolna terére nézve sem, e helyett az iskola „*az igazság keresésének, önmagunk, a teremtett világ és Isten felfedezésének helye*”-ként jelenik meg, ahol „*hit és kultúra kölcsönösen kiegészítik, gazdagítják egymást*”. Cél, hogy az iskola lehetővé tegye, tanítsa a vallások közti párbeszédet is, miközben „*elkíséri a diákokat a transzcendens keresésének és megtalálásának útján*”.

A kísérés, mint „a piarista intézmények identitásának része”, kulcsfontosságú fogalomként jelenik meg, különösen a gödi szakiskolában, ahol több évtizede mentori rendszer is működik. A kísérés elve érvényesül tanár és diák, újabb és régebben az intézményben dolgozó nevelők közt ifjúsági csoportok, tanuló közösségek, szupervízió, intervízió, coaching formájában.

2.4. A megújulás keretei

Az oktatás története nagy utat tett meg, melynek első fejezeti közt szerepel a piarista rend alapítójának működése. Hazánkban, évszázadokkal később, Klebelsberg Kúnó vázolt

---

¹¹ Piarista tér ....

¹² uo.

¹³ „*Annak lehetősége, hogy a gyerekek és a fiatalok elcsodálkozzanak egy az atomnál kisebb részecske igazságának felfedezésén, a véres történelem vagy egy igazságtalan világ kegyetlen igazságán, és azon a fontos igazságon, hogy ők kicsodák – mindez lényegi fejezeteket jelent annak a végérvényes Igazságnak a keresésében és megtalálásában, amelyért teremtettek, és amelyre nyugtalan szívvel folytonosan vágyakoznak.*”

Piarista tér

fel Kalazanczi Szent Józseféhez hasonló koncepciót, amennyiben az oktatás megreformálásával a társadalom megújítását (részben „haditechnikai fejlesztését”) tűzte ki célul¹⁴. A kegyesrendiek alapítója azonban már 1517-ben tovább megy ennél. A szegény gyerekekkel foglalkozik, s teszi ezt nem csak az oktatás keretein belül, felismerve, hogy a gyerekek lelki és mentális egészsége javítja a tanulás során nyújtott teljesítményüket is. Az oktatással foglalkozó tudományos kutatások az ipari forradalom által generált rendszerén túllépve csak jóval később, a közelmúltban jutottak el eddig a felismerésig, kezdték el a jóléti társadalmak oktatási struktúráját átalakítani¹⁵. Mivel e tendenciák Magyarországra néhány évtizedes késéssel is csak nehezen látszanak megérkezni, paradox módon a Piarista Rend Magyar Tartománya által alkalmazott oktatási módszerek mára lemaradásba kerültek a tudásalapú társadalmat szolgáló oktatási rendszerek aktuális irányzataihoz képest. Mindemellett megőrizték a diákok teljes emberként való nevelésének alapelvét: tudás mellett „hitre, szép életre, jóra”¹⁶ is oktatnak, aminek jelentőségét a kortárs pedagógiai kutatások csak néhány évtizede ismerték fel. A szerzetesek a rend meglévő, erős pedagógiai koncepcióját alapul véve dolgozzák ki a piarista iskolák megújuló oktatási rendjét, melynek terekre vonatkozó része a piarista tér c. dokumentum. Iskoláik megújuló vagy új tereinek közösségi részei és egyéb átalakításai tehát nem csak az aktuális pedagógiai kutatások tanulmányozásából, modern rendszerek adaptálásából következik, hanem elsősorban abból a hagyományból, mely a rend alapításáig, az újkor hajnaláig nyúlik vissza. Az iskola falain is túlmutató nevelésnek része volt a gyerekek utcákról való összegyűjtése, tanítás után való hazakísérése is, elkerülve ezáltal újabb elkallódásukat. A közelmúlt és jelen piarista hagyományaiban mindez leginkább a nyári táborokban élt tovább, amire számos volt piarista diák mint legintenzívebb iskolai élményeire emlékszik vissza. Az iskola területén belül megvalósuló egyéb találkozásoknak, programok gyakran hasonlóan jelentősek voltak, ezeknek azonban részben határt szabott a terek hagyományos folyosó + tanterem alapú kialakítása.

A téri struktúrát érintő változások alapja részben a tanterem-folyosós rendszer feloldásán alapul, ami nagyban elősegítheti, hogy a piarista iskolák karizmájukhoz méltó módon a leginnovatívabb oktatási modellt képviseljék mind pedagógia mind oktatási terek szintjén. A belső megújulási folyamat különlegessége a Piarista Rend esetében, hogy lehetőséget kaptak téri kereteik újrafogalmazására is, öt párhuzamosan megvalósuló projekt keretében.

---

¹⁴ Sanda István Dániel előadása az Iskolaépítéset: örökség és megújulás konferencián

¹⁵ TÁNCZOS, Tibor: Téralkítás és dizájn mint oktatásmódszertani lehetőségek a kortárs iskolaépítésetben (DLA értekezés BME, 2015)

¹⁶ „...hitre, tudásra, szép életre, jóra..”
részlet a piarista iskolai himnuszából

III. a piarista tér leképezései

3.1. talált és létrehozott helyek

A piarista rend történetére jellemző a meglévő, talált helyek használata, ahogyan az első iskola alapításakor is történt, az előző fejezetben említett Santa Dorotea templom sekrestyéje melletti szobában. Később a rend alapítója megfogalmazott néhány követelményt az iskolák tereivel kapcsolatban, de a mai, megváltozott oktatási követelmények számos esetben a már belakott terek újradefiniálását kívánják.

A mai fejlesztések jelentős része is meglévő épületegyüttesek átalakítása, például a nagykanizsai, váci, kecskeméti iskolák esetében a műemlékvédelmi szempontok is meghatározóak.

Az első új építésű, kortárs piarista iskola Szegeden épült, Golda János és Madzin Attila tervei alapján a 90-es évek végén, mivel itt a rend nem kapta vissza korábbi, belvárosi épületét. A neoreneszánsz palota felújítása helyett kialakult a szokatlan helyzethez akkor még nem társult a belső megújulási koncepciója. A tervezésre meghívásos tervpályázatot írtak ki, az épület formálása, terei nagyrészt a tervezők víziója szerint alakultak, bár a terv a pályázattól a megvalósulásig jelentős átalakuláson ment keresztül. A jelenleg is zajló fejlesztések közül a mosonmagyaróvári iskolaközpont tervei készülnek hasonló helyzetben. A tervezők munkája itt oktatási intézményekre vonatkozó kutatással és közösségi tervezéssel egészült ki a hagyományozhoz képest, melynek eredményeként innovatív, hazai viszonylatban radikálisan újszerű terek születtek.

A gödi piarista szakiskola felemás helyzetben van a talált és létrehozott helyek között. A Duna partján fekvő, egy hektárnyi területű telek beépítésére az iskola 1991-es alapításától kezdve számos elképzelés született, ám ezeknek csupán részletei épülhettek meg. Ezek a fragmentumok egészülnek ki a Magyar Honvédelmi Szövetség egykori lapostetős épületeivel, illetve a helyi védettség alatt álló villaépülettel, melyekben az iskola ma működik. A gödi telek részben adottság, mára azonban tudatos döntés eredménye is. A Wigner család egykori nyaralójának kertje hagyományos szakiskola építésére első ránézésre kevésbé tűnik alkalmasnak, ugyanakkor a piarista tér szempontrendszerét alapul véve a természet közelsége, a telek hangulata ideálissá teszik olyan környezet létrehozására, ahol a gyerekek egy szakma kitanulásán túl létünk spirituális, közösségi és fizikai dimenzióját is megtapasztalhatják. A tervezés során ugyanakkor hamar szembesültünk a ténnyel, hogy ezen a helyen egy kis létszámú iskola előírások szerinti kialakítása is hatalmas beavatkozást jelent, hiszen a szabályos működéshez számos tanterem, iroda mellett tornaterem építése is szükséges. A hely természeti környezet által meghatározott atmoszférájának megőrzése és a szakiskola tereinek kialakítása a tervezés során folyamatos dilemmát jelentett, de számos döntésnél segítséget is adott, amennyiben szűkítette a lehetőségeket.

Bár számos tervezői koncepció született a telekre, bizonyos alapelvek az épületek tömegére, formálására vonatkozóan a helyszín kötöttségeiből adódóan letisztázódtak, a bizonytalan funkcionális kialakítás ellenére képesek voltak keretet adni az intézmény elképzelt tereinek.

tézis: a piarista tér létrejöhet talált és létrehozott helyeken egyaránt. A talált helyek használatba vétele, alakítása visszahathat piarista tér koncepciójára is helyszín, épületek és belső terek

szintjén is. Az épület ebben az esetben is csupán a keretet adja, használata által válhat a „kegyesrendiek” terévé, de korántsem kizárólag a rend tagjai által.

A helyszíni adottságok figyelembe vételének igénye a meglévő épületállomány lehetőség szerinti megtartását is jelentette, így a korábbi tervekkel ellentétben az I-épületszárny megtartása, ugyanakkor zegzugos tetőterének átépítése mellett döntöttünk. A tervező csapat¹⁷ korábbi munkája, az asztalos-, és kőfaragó-műhely (mely telken elhelyezkedése alapján a „parti műhely” nevet kapta) tömegformálása során is az épület megtartásával számolt, a 2009-ben átadott épületet az iskola épülete és az ártéri erdő telek szélére eső, utolsó fasora közt húzódó bódésor helyére illesztettük. A számunkra értékes növényállomány az épület (rejtett) konzolos kialakításának és az építkezés idején átfagyott talajnak köszönhetően megmaradhatott. Ellenkező esetben ez a beavatkozás is jóval drasztikusabbnak hatott volna mind a környék lakossága, mind a használók szemében. A telek a piarista tér koncepciójának megszületése előtt került kiválasztásra a szakiskola számára, a természeti környezet pozitív hatásait ugyanakkor felismerték, s a későbbi döntések során a rend képviselői tudatosan ragaszkodtak a telekhez.

Talált hely, talált épületként értelmezhető a Sátoraljaújhelyi és nagykanizsai épületegyüttes is. A régi épületek kötöttségeit látszólag szétfeszíti az új, szabadabb térhasználat vágya, a finom mozdulatokkal belakott terek, az épületek és meglévő helyek iránt mutatott tisztelet ugyanakkor ezekben az esetekben is sokkal megnyugtatóbb alapot biztosít a piarista terek számára, mint azt a régi épületek elbontása és teljes újragondolása tehetné.

A szegedi és a mosonmagyaróvári iskolák esetében mégis üres, ill. a rossz emlékü laktanya épületek helyére készülő, kortárs épületekről beszélhetünk. A szegedi gimnázium, kollégium és templom épületei hagyományos, kipróbált program alapján épültek fel. A lakótelep és bevásárlóközpont közt elterülő, kevés támpontot adó telken az épületek formálásában a tervezők víziója játszott fő szerepet, mely – első kortárs piarista iskolaként – hatott a gödi épületek formálására is. Golda János és Madzin Attila eredeti célkitűzése a Hans van der Lahn épületeinek elementáris, román stílust megidéző hatásának elérésre volt, a Magyarországon akkor még jellemző posztmodern gondolkodás és egyéb körülmények ezt azonban csak korlátozottan tették lehetővé. Sikertelen ugyanakkor az első hazai új építésű piarista iskola leglényegesebb elemeit formába önteni. Az épületegyüttes központja a gimnázium udvara, melyet kerengőszerű, folyosókból álló térsor vesz körül. Az iskolaudvar tere hasonló formában más oktatási intézményekben is előfordul, itt azonban a kolostorudvar leképzéseként jelenik meg. Az iskola tanítással is foglalkozó, de alapvetően monasztikus (pl. bencés) szerzetesrendekkel ellentétben a szerzetesek életének is központjává válik, ami összhangban áll piarista tér invitáló koncepciójával.¹⁸ Az iskola központi tereként működő kerengő-udvar még direkter formában jelenik meg a sátoraljaújhelyi projekt átalakított közlekedő terei esetében, de alapvető fontosságú az új építésű mosonmagyaróvári ill. a gödi terveken is. Mosonmagyaróvár esetében az udvar nem csak az iskola belső világát szervezi, kétirányú megnyitása által városi térré is válik. Az iskola terének ehhez hasonló integrációja a városi szövetbe a nemzetközi iskolaépítész

¹⁷ Golda János (vezető tervező), Kertesy Bálint, László Tamás, Buella Csaba, Radnóczy László

¹⁸ „A piaristáknál mindig az iskola az első, megelőzve a templomot, ezért a kerengő volt a kezdet, a kolostorudvar pedig az előkép. Ez a gimnáziumi kvadrum lett az egész beépítés központja...”
GOLDA, János in: SOMOGYI Krisztina: GOLDA János (monográfia), Terc Kft. Budapest 2018.

példái közt is ritka, a piarista iskolák közt jórészt példátlan, a rend gyökereihez való visszatérést célzó piarista tér programját tekintve ugyanakkor logikus viselkedés. A dokumentumban leírt közösségi dimenzió kiteljesedését jelentheti, ha a Róma egykori szegény-negyedének utcáin alapított iskola együtt kezd élni a város tereivel, részben udvara is köztérre lényegül át.

A szegedi, és más iskolák esetében elsősorban a templom tere válik városi használatúvá, az iskola terei alkalom-szerűen adnak otthont különböző közösségi eseményeknek, melyek leginkább az adott városrészhez kapcsolódnak.

A gödi szakiskola központi udvara elsősorban belső használatú, de városi térként működhet. Különlegessége az előző példákhoz képest a középben elhelyezkedő villa-épület, mely a terület egykori nyaraló-funkcióját idézi. A lépték kérdése kulcsfontosságúnak bizonyult mind a helyi védettség alatt álló épület és az iskola új épületszárnyai, mind az épületegyüttes és a Duna-parti helyszín viszonylatában. A Fórum-nak is nevezett udvar térfalait három oldalról semleges megjelenésű épületek jelölik ki, melyek két szint magas, tornácos homlokzattal fordulnak a villa felé. A Duna-part ill. Északi oldal felől a terep-adottságok következtében ugyanezen épületek 3-4 szint magas tömegként jelennek meg. A markáns, városi léptéket a korábbiakban említett parti műhely épülete, a csónaktároló kétszintes tömegei illetve a legfelső szint tetőtérként való megfogalmazása igyekszik hozzá-szelídíteni a természeti környezethez. A földfelszín alatti épületrészeket is hozzá számítva az épületegyüttes városias léptékűnek tekinthető. A tervezés alapvető koncepciója volt, hogy mindennek jelentős részét ha különleges mérnöki megoldások árán is, de rejtetten tudjuk megfogalmazni.

3.2. Hagyomány és megújulás

A pesti piarista központ évtizedeken keresztül a Mikszáth téri épületben működött, mely egyike volt a két iskolának, amik a kommunizmus ideje alatt fennmaradhatott. Miután a rend visszakapta Duna-Parti épületét, úgy döntöttek, visszaköltöznek régi épületükbe, az oktatási rend megújításának vágya azonban ekkor még nem, vagy más formában fogalmazódott meg.

 # átörökített koncepciók

A Duna-partra visszaköltözött Pesti Piarista Központ megértéséhez szükséges egyrészt a helyszín, Pest belvárosának, másrészt a piaristák egykori Mikszáth téri épületének ismerete.

A belvárosi környezet és a hagyományos oktatás koncepciója környezettel való kapcsolat szempontjából egyaránt „erőd típusú iskolát”¹⁹ hívott létre, amiből – helyzetéből adódóan – az új épület sem tudott sokban elmozdulni. A megújulás gyorsaságára jellemző, hogy az alig 10 éve átadott új pesti épület esetében a rend még ragaszkodott a katedra beépítéséhez, a legkiemeltebb alaprajzi pozíciókba a természettudományos termek kerültek, a menza tere pedig viszonylag sötét, udvar-kapcsolat nélküli helyzetbe került.

De párhuzamok fedezhetők fel a tornaterem, kápolna elhelyezkedésében, a számos folyosó kialakításban, a fény mennyiségében. A régi és új épület belépéskor egyaránt kevés támpontot ad az indulás irányát illetően. A bejárattal szemben a régi épület esetében a tornaterem zárt tömegének, az új épületben a kívülről megközelíthető rendezvényterem tűzgátló acél ajtóinak ütközünk. A sejtelmes, négy szinttel feljebből érkező fények misztikus, titokzatos hangulatot teremtenek, ami följebb érve oldódik, de szintén a központban (valamikor udvar terében) elhelyezett titokzatos „doboz” (volt diákjukként) átörökített koncepcióként is értelmezhető.

Szintén a folyosókhoz kapcsolódik az eredetileg kápolnába tervezett szobrok jelenléte a folyosókon, melyeket korábban a Mikszáth téri épület porta utáni folyosóján helyeztek el. Szinte tapintható volt a feszültség, ahogy a szobrok szétfeszítették az aula nélküli iskola sötét folyosójának terét – mintha a piaristák kommunizmus ideje előtti kiterjedt iskolarendszerét próbálták volna összezsúfolni ide minden műemlékével együtt. Mai szemmel olvasva Jelenits István mondatait, a rend valóban „börtön”-ként élhette meg két iskola működtetésére való korlátozását. A szűkös épület a szerzetesekben is feszültségeket generált, akik a nehézségek ellenére méltósággal éltek az épület legfelső szintjén.

A piaristák „tudós tanárok”-ként való megjelenésének téri lenyomatai a hatalmas természettudományi szertárak és előadók, melyek a Mikszáth téri épületben az új épületnél is monumentálisabb formában jelentek meg. A Duna-parti épületben a kétszintes fizika előadó tér mintájára a készült a hagyományos osztályterembe emelvény, de a kémia, biológia termek is ünnepélyes terek maradtak.

Minha e szellemi magaslatok ellenpontjaként jelenne meg a test táplálásának igénye, így a menza tere mind a mai mind a korábbi épületben kevésbé bevilágított, mellékes

---

¹⁹ DÚLL, Andrea és LIPPAI, Edit: Az iskola környezet üzenetei: környezetpszichológiai elemzés. in: DÚLL, Andrea – VARGA, Katalin (szerk.): Rábeszélőtér – a szuggesztív kommunikáció környezetpszichológiája. L'Harmattan Kiadó Budapest, 2015. (54. o.)

funkcióként működött. Bár a régi épületben elfoglalt alagsori pozíció valószínűleg szükségszerű volt a szűkre szabott épületben, az új házban sem merült fel a menza terének fényes, udvar-kapcsolattal rendelkező pozícióban való elhelyezése, így az továbbra is nehezen tud betölteni étkező tér jellege mellett közösségi funkciót.

A tornaterem belső udvarba helyezett, zárt tömege az új épületben a tervezői szándék szerint a régészeti feltárásokra, a főváros történetére utaló többletjelentéseket is hordoz²⁰. Ahogy a 8. kerületi épületben sem adódott más lehetőség a tornaterem építésére, mint az udvar beépítése, - a Duna-parti házban az alsó két szint kiadható üzletekként való kialakításának koncepciója szintúgy ezt a megoldást indukálták. A tervezők által megjeleníteni kívánt jelentések mellett így ezen a ponton is párhuzam alakult ki a régi épülettel, a kialakítás részleteivel ugyanakkor jóval kedvezőbb helyzeteket sikerült teremteni a régi házhoz képest. Az új tornaterem zárófödémén egyrészt iskolaudvar is megvalósulhatott, a ház eredeti, 6 szint mélységű udvaránál jóval kedvezőbb tér-arányokkal. A Mikszáth-téri épület egyáltalán nem rendelkezett diákok által használható iskolaudvarral, az egyetlen udvart nagyrészt parkoló autók foglalták el. A másik döntő különbség a tornaterem mellett beáramló fény megjelenése, mely a bejárat szintjéről az iskola szintjeire érkezve különleges, barátságos atmoszférát teremt a közlekedőkön. A tornaterem zárt, titokzatos küzdőtere részben a belső küzdelmek szimbóluma is, a fény beáramlása ugyanakkor reményteli kontextusba helyezi ezt a jelentést is. A belső oldalról kívülre átfordított, ezáltal optimálisabban bevilágított tanterem védett belső közlekedőrendszert hoztak létre, ami méretével a hagyományos folyosó-tanterem térrendszernél innovatívabb térhasználatot is lehetővé tesz. Bár az épület átadása utáni első években a szűkösebb folyosókhoz szokott oktatók inkább üresnek élték meg a tereket, semmint új oktatási rendszer lehetőségeiként tekintettek volna rájuk, a piarista tér új koncepciójának lehetőségei fokozatosan feltáruznak a pesti épület kapcsán is.

tézis: A megújulás lehetséges útjainak feltárása mellett megvalósításának egyik legnagyobb kihívása a több mint négyszáz éves közösség hagyományaival való összeegyeztetésében rejlik. Az új, innovatív felvetések ugyanakkor sokkal inkább a közelmúlt oktatási rendjével állnak ellentmondásban, semmint az alapító szándékaival, így az oktatás és tereinek modernebb irányokba történő elmozdítása a piaristák esetében gyökereikhez, karizmájukhoz való visszatérést jelent. A terek alakításában rejlik a kihívás elsősorban abból adódik, hogy meglévő épületeik a közelmúlt ma már elavultnak tekinthető struktúra szerint készültek.

 # a megújulás téri igényei

Ahogy Tánczos Tibor DLA értekezésében részletesen is olvashatjuk: „Az iskolák szociális és kulturális nevelési szerepének növekedése, a frontális oktatás időarányának csökkenése és a kiscsoportos munka jelentőségének növelése az iskolaépületek korábbiaktól eltérő kialakítását igényli.”²¹ A számos példát és tantermi oktatás komplex evolúcióját áttekintő dolgozat más hasonló témájú kutatásokkal (pl. Cseh András építésze, aki mosonmagyaróvári piarista fejlesztésben projekt-vezetőként vesz részt) párhuzamosan arra a következtetésre jut, hogy a tanulási terek a 70-es évek közepétől nem a nyitott alaprajzok irányába, hanem a hagyományos tanterem és központi

²⁰ SOMOGYI Krisztina: GOLDA János (monográfia), Terc Kft. Budapest 2018. (192.o.)

²¹ TÁNCZOS, Tibor: Téralkítás és dizájn mint oktatásmódszertani lehetőségek a kortárs iskolaépítészetben. DLA értekezés BME, 2015. (12. o.)

helyzetű közlekedőterek oktatási térként való használata irányába fejlődtek²². Ennek megfelelően a piaristák megújuló és új iskoláinak tervein is ezt a modellt láthatjuk. Az átalakuló épületek esetében kézenfekvő, a tantermi-folyosós rendszer fejlesztése bizonyos elemek kibontásával, a közlekedő lehetőségekhez mért legnagyobb felszabadításával, hiszen több esetben (pl. Nagykanizsa) védett épületek átalakítása történik, korlátozott lehetőségekkel. De tantermeket és folyosókat láthatunk a részben új gödi szakiskola új épületszárnyaiban és a legprogresszívebb célkitűzésekkel készülő mosonmagyaróvári iskola tervein is. Előbbi esetben a helyszín is behatárolta az épületek alaprajzi kialakításának lehetőségeit, a terepviszonyok figyelembe vétele és az épületek tömegének csökkentése elsődleges szempontnak bizonyultak. A tantermek újszerű elrendezése (átrendezhetősége), a közlekedők oktatási terek közé integrálása azonban mindkét esetben a megújuló szemlélet eredménye.

 # az igények felmérése

A gödi iskola esetében a formálódó oktatási rend következtében nem adódott konkrétan megfogalmazott térsor, melynek már csak a helyét és formáját kellett volna megtalálni a tervezés során. A gyerekek létszáma és a telek adott volt, de hogy melyik tér-típusból pontosan hány négyzetméter szükséges, a tervezési folyamat részeként derült ki. Az oktatás rendszerének tanulmányozása során az oktatási terekre vonatkozóan háromféle tértípust azonosítottunk: nyitott teret – melynek nincs határa a folyosó felé, félig nyitott teret – mely vizuális betekintés enged(het), de akusztikusan leválasztásra kerül, ill. zárt teret – mely nagyrészt a hagyományos osztályteremi kialakításnak felel meg.

A hagyományos térkialakítású iskolához szokott tantestületnek tartott prezentáción különböző változatait vázoltuk fel annak, mely típusú terek milyen oktatási tevékenységhez lehetnek megfelelőek. A telek téri lehetőségei végül szűkítették a lehetőségeket, így összeállhatott a konkrét tervezési program. Összességében főként a hagyományos tantermek kerültek túlsúlyba, de sikerként könyveltük el, hogy ezek nagy része is kaphatott intézményen belüli kommunikációt erősítő, a tanterem határait némiképp oldó betekintő nyílásokat. E mellett létrejöttek nyitott oktatási terek, illetve az oktatási célra is használható „ház”-ak is.

 # a meglévő struktúrába avatkozás lehetőségei

A pesti gimnázium esetében az átalakítás a belső megújulási folyamat új téri igényeinek megfogalmazása előtt történt, a program és az igények sokkal inkább hagyományörző iskolát körvonalaztak. A szemléletváltás téri következményei emiatt első ránézésre korlátozottan valósíthatók meg. A rendi vezetés elszántságát mutatja ugyanakkor, hogy az általuk bevont tervezők²³ javaslatára, függetlenül attól, hogy a pesti épületet épphogy használatba vették, kilátásba helyezték egyes terek átalakítását, új

---

²² „...a számos esetben jelentkező akusztikus és vizuális zavaró tényezők miatt az 1970-es évek végére általános bizalomvesztés övezte a nyitott alaprajz koncepcióját. Ennek is köszönhető, hogy az oktatási terek további evolúciója nem annyira a nagyteres épületek optimalizálásán keresztül, hanem inkább az osztálytermi egységekből álló kisiskolák téri fejlődésén követhető nyomon. Ebből a perspektívából vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a tanórák alatt a pedagógusok és a diákok oktatási célból is egyre inkább birtokukba vették az osztályterem-csoportokat feltáró központi helyzetű és közösen használt közlekedőtereket. Ahogy a következőkben látni fogjuk, mindez építészeti szempontból azt jelentette, hogy az osztálytermi egységek és az iskola leginkább nyilvános közösségi terei (előcsarnok, aula) között fokozatosan egy olyan átmeneti tér jött létre, amely egy saját karakterrel és funkcióval rendelkező önálló tértípussá vált.”
TÁNCZOS, uo. (49. o.)

²³ az iskola tereinek optimalizálási lehetőségeivel Golda János, a rend főépítésze, az átalakítás vezető tervezője és a BME Építőművészeti Doktori Iskola is foglalkozott Balázs Mihály vezetésével.

pozícióba való helyezését. Ennek alapja egyrészt a piarista tér programja, másrészt mindazon értékes tapasztalatok, melyeket az épület használata során szereztek, s részben beépültek a megújítás programjába is.

Az egyik legnagyobb átalakítás a menza terének áthelyezése az udvar közelében, hogy az étkezéssel eltöltött idő sem alárendelt helyzetű térben történjen, illetve ez a tér a közösség életének ezen a funkción túlmenően is fontos helyszínévé válhasson. Ez a természettudományi előadók tereinek áthelyezését is jelentené, melyek fix bútorozású előadóterekből flexibilisebb oktatási terekké válhatnának.

A közlekedők esetében a „túl nagy” terek optimálisabb kihasználásnak kérdése gyakorlati problémába is ütközött: a folyosók terei méretük, arányaik alapján sokszínű használatra lennének alkalmasak akusztikai tulajdonságaik azonban jelenleg ezt nem teszik lehetővé. A BME DLA iskolája ezért az iskola felkérésére olyan térbe illeszthető bútor-javaslatokat dolgozott ki, melyek felületeikkel egyszerre javítják a közlekedők műszaki paramétereit és hoznak létre a diákok számára szünetekben belakható, otthonos tereket.

a központ kérdése

Az egyházi iskola, mint épületegyüttes különlegesnek mondható abból az építészet-elméleti aspektusból is, hogy a kétféle értelemben is megtalálható a modern építészet térnyerésével elveszett középpont²⁴. Egyrészt a jelen lévő szakrális tér, másrészt profán funkciója okán.²⁵ Az épületegyüttesek ezen felül további mellék-funkciókkal is kiegészülnek, melyeket szintén gazdagít a két központi szervező erő jelenléte.

A piarista iskolák épületeinek középpontjaiban ugyanakkor változatos elemeket találunk. Ezek részben az adott épületek, helyszínek következményei, részben azonban tervezői, megrendelői döntések is, különböző jelentés-tartalmakkal a piarista tér koncepciójának szempontjából is.

Talán mind közül a legsűrűbb, pesti belvárosi szövetben helyet kereső gimnázium esetében mind a régi, mind az új épület esetében – leginkább kényszerből - központi helyzetbe kerül a tornaterem, ami azonban egyben az iskola központi rendezvény tereként is működik. Innen nézve a központban a közösség, az annak legnagyobb számban való egybegyűlésére alkalmas tér köré szerveződik az együttes, mely az új épület esetében a tornaterem fölötti udvarral is kiegészül. Golda János, az épület tervezője is megfogalmazza utólagos kétségeit az udvar beépítésével kapcsolatban, de a döntés összességében minden újabb kérdés után is logikusnak, jónak bizonyul. Inkább az új tornaterem régészeti feltárások, a hely története ihlette megformálása válhat kérdésessé, ami a kortárs építészeti formálás lehangsúlyosabb megnyilvánulása az átalakításban. Ellenpontként Golda a szegedi gimnáziumot említi, ahol az udvar üresen marad, s közepén, az idő közben terebélyessé nőtt platánfával, senkiben sem vet fel kérdéseket.²⁶

²⁴ KUNSZT, György: Az ezredforduló építészetének értelmezése. in: Értékválság az építészetben és a modern szakralitás. Terc Kft., Budapest, 2003.

SEDLMAYR, Hans: Verlust der Mitte: Die bildende Kunst des 19. und 20. Jahrhunderts als Symptom und Symbol der Zeit. Otto Müller Verlag, Wien – Salzburg, 1948

²⁵ „Minden épületnek, így a színháznak, könyvtárnak, oktatási épületnek is van centruma: a színpad, az olvasó-, vagy épp a tanterem, ahol lényegi rendeltetése megvalósul, ahol az átváltás megtörténhet, ahol az emberlét többdimenziós gazdagsága behatolhat a térbe.”

SCHNELLER, István: Mit jelent építeni? in: SCHNELLER István: Az építészeti tér minőségi dimenziói. Terc Kft. Budapest. 2005. (17. o.)

²⁶ SOMOGYI Krisztina: GOLDA János (monográfia), Terc Kft. Budapest 2018.

A mosonmagyaróvárra tervezett iskola esetében az új beépítés központja a szegedi iskolához hasonlóan szintén az udvar, itt azonban a központ (az iskolával együtt) léptéket vált, a tervezők szándéka szerint városi térré is válik (ld. előző fejezet). A győri tervezők a tervezést a megbízó intenzív bevonásával, divatos kifejezéssel élve: participatív módon képzelték el, ami megvalósult formájában Golda János „*gondoskodó építésze*”²⁷ mellett is újdonságot jelentett a rend életében. Az oktatás még képlékeny, de megújulni vágyó rendjéhez a tervezők a legaktuálisabb oktatástechnológiát és térképzést társították, s elsősorban ezekből kiindulva formálták meg az Magyarország legnagyobb kiterjedésű piarista terét. Az udvar, mint központi szervező elem mindezen folyamatok közt sem kérdőjeleződött meg, bár ebben az esetben a diákok által is használható külső tér épület körüli sportpályákkal, a gyerekek életkori sajátosságainak megfelelően berendezett kertekkel is kiegészül.

A gödi szakiskola udvara esetében sem sűrű belvárosi szövetről, de szabad, szinte végtelen lehetőségeket rejtő területről sem beszélhetünk. A kampuszon álló épületek közt alakul ki az iskola udvara, melynek meglévő, kaotikus formájának artikulálására számos kísérlet született az iskola alapítása óta, ezekből azonban csak részletek valósulhattak meg. A jelenlegi – több mint 10 éve formálódó – tervváltozat központi udvara kezdetben a villa-épülettől a Duna felé bontakozott ki, a védett épület és a tervezett új épületszárnyak által közrefogva. Később az udvar értelmezése kiterjedt a jelenlegi lakatosműhely (tervezett Kollégium-épület) vonaláig, melyben központi elemként helyezkedik el a felújított, egykor Wigner Jenő által is használt épület. Az ide helyezendő funkció sokáig kérdés volt, végül a piarista tér koncepciójából kiindulva – mely a gyerekek központi szerepét hangsúlyozza – diák-központként képzeltük el, melyben tanuló-térként is működő könyvtár, stúdiószoza, illetve a tetőtérben az iskola kápolnája kerül elhelyezésre. A udvar, mint számos piarista iskola központi motívuma tehát ebben az esetben pavilon-szerű „talált” elemmel egészül ki, mely részben a középkori városok főterén megjelenő templomot is megidézi, ahogy ezt eltérő kontextusban, de jelenlegi helyzetében is teszi.

---

²⁷ SOMOGYI Krisztina: GOLDA János (monográfia), Terc Kft. Budapest 2018. (10. o.)

3.3. Állandóság és flexibilitás

A megrendelői elképzelések és az elkészült terv közt minden munka esetén más kiméretben, de adódik valamennyi tér az eltérésekre. Optimális esetben ez a tér elegendő ahhoz, hogy a tervező megélje benne szabadságát, de válhat szűkké, vagy akár túl tágassá is – előbbi esetben próbáljuk elfogadni, utóbbiban keressük a fogódzókat jelentő kötöttségeket. Hasonló, szellemi értelemben vett tér képződik a megépült épület fizikai terei és használói között, ahová a használó kell beköltözzön kreativitásával, hogy - ha alkalmas rá - kezdeti elképzeléseinek megfelelően belakja azt. A piarista tér, mint tervezési program, megrendelő és építész viszonyára nézve is különleges helyzetet teremt, kötetlensége az új iskolák tervezését is a szakrális terekéhez hasonlóvá teszi. A változó, kevésbé jól definiálható tervezési programokra a korábbi és jelenlegi tervező csapatok más és más válaszokat adtak a lehető legtöbb lehetőség nyitva hagyásától (Göd) a program-alkotásba való intenzív bekapcsolódásig (Pest, Mosonmagyaróvár).

a flexibilitás elmélete

A flexibilitás kérdése a modern építészet történetében kiterjedt irodalommal és példatárral rendelkezik, melyek nagy részét a szakma sikertelen kísérletként könyvelte el. Az átalakíthatóságra törekvés kritikája jelenik meg például Marián Balázs: *Metamorfózis: Eredet és ráakódás* c. doktori értekezésében. A szerző (többek között Ignasi de Sola-Morales: *Gyenge építészet, ill. Folyékony építészet* c. munkáit említve) végsősoron annak veszélyére hívja fel a figyelmet, ahogy a modern mozgalom flexibilitási törekvései során „a terek felszabadításának lendületében a helyek és azok atmoszfériái is elillantak...”²⁸. Az oktatási terek fejlődésének aktuális iránya ugyanakkor számol az átalakítható terek lehetőségeivel²⁹, ami (a piarista tér programjának bizonytalanságai mellett) újabb szempontból megkerülhetetlenné teszi az átalakíthatóság szempontjának vizsgálatát.

Számos modern, átalakíthatóra tervezett épület maradt alul e versenyben történeti korszakok épületeivel szemben, részben szerkezeteikben rejlő tartalékaik, univerzálisan használható alaprajzi és homlokzati struktúrájuk, vagy társadalmi megítélésük okán³⁰. A modern épületekkel kapcsolatban flexibilitás tervezett lehetőségeinek különböző szintjeit Hazánkban, a 70-es években Hofer Miklós, a győri Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola (ma Széchenyi Egyetem) tervezése során elméleti szinten a „minősítő szakaszolás rendszere” –ként írta le. E szerint az épületek szerkezetei élettartamuk alapján három típusra oszthatók, melyek a használat során a flexibilitás különböző szintjeit határozzák meg: a 80-100 éves távlatra tervezett szerkezetektől a 40-50 évre tervezett válaszfalak, nyílászárók, gépészeti rendszereken át a 10-20 évre tervezett bútorok, burkolatokig. E gondolatmenet alapján további szintet jelentenek a mobil falak, vagy akár mozgatható bútorok által a használat során is átalakítható terek.

²⁸ MARIÁN, Balázs: *Metamorfózis: eredet és ráakódás* – DLA értekezés, MOME, 2014.

<http://konyvtar2.mome.hu/doktori/ertekezesek/DLAertekezes-MarianBalazs-2015.pdf> (utolsó elérés: 2019. 06. 10.) (41. o.)

²⁹ TÁNCZOS, Tibor: *Téralakítás és dizájn mint oktatásmódszertani lehetőségek a kortárs iskolaépítészetben* (DLA értekezés BME, 2015) (65. o.)

³⁰ Id. még: *Párbeszéd a modern építészetrel* in: KERÉKGYÁRTÓ, Béla – SZABÓ, Levente (szerk.): *Továbbépítés és újrahaznosítás. A BME Építőművészeti Doktori Iskola Tanulmánykötete*. Budapest, 2018. (112-114 o.)

A kortárs oktatási tereket vizsgálva legnagyobb jelentőség talán az utóbbi csoportnak tulajdonítható. A pesti gimnázium átalakításának példája ugyanakkor jól mutatja az átalakíthatóság egyéb rétegeinek jelentőségét egy olyan, jelenleg is alakuló program esetében, mint a piarista tér. A közelmúltban átalakított épület újabb átépítése, a vezetés előző fejezetben említett elszántsága épp egyes, fent említett szerkezetek élettartamuk lejárta előtti bontásának kérdésére vonatkozik, az újonnan vizionált térhasználatok megvalósításának érdekében. Bár a korábban említett „minősítő szakaszolás rendszeréhez” képest ma rövidebb élettartamú szerkezetek jellemzőek, a menza, vagy a természettudományi előadók áthelyezése jelentős, korántsem magától érthetődő beavatkozások, melyekre egy több mint száz éves épület nehezen lett volna felkészíthető.

Mindez azonban a rend döntéseiből ítélve nem jelenti, hogy a piarista tér jobban megvalósítható lenne új, könnyebben átalakítható, modernebb struktúrákban. A piarista tér sajátos programjának az „*inkább időbeli mint térbeli építés*”³¹ szélsősége és a rend eddigi, hagyományos iskoláira jellemző merev struktúrái közt kell megtalálnia az egyensúlyt. A folyamatot segíti, hogy a Piarista Rend rendkívül nyitottan fordul a tervezés folyamata felé, az építészeket nem egyszer a bevonva a program-alkotás folyamatába is.

tézis: A piarista tér felvázolt oktatási terei sokszor bizonytalanul meghatározott funkciójú, többcélú, innovatív területek, így szükségszerűen flexibilisnek kell lenniük többféle használat és későbbi átalakíthatóság szempontjából is. A meglévő helyek megőrzése, az elkezdett történetek folytatása azonban hasonlóan erős szempont. Az új oktatási módszerek alkalmazásának igényéből a tapasztalatok hiánya, az építési helyek értelmezésének szükségességéből a feladat komplexitása miatt válik szükségessé az építész általános feladatait meghaladó, tervezési és kivitelezési folyamaton túli jelenléte.

építészet és programalkotás

Az építész programalkotásban való részvétele Golda János szerint azért is fontos, mert a konkrét igények gyakran – így a pesti ház esetében is – nehezen fogalmazódnak meg, sokszor az elmondottak mögé kell látnunk, hogy feltárhassuk a valódi téri szükségleteket³². A gimnázium tömbjének alsó két szintjén például tervezői javaslatra kiadható üzletek, illetve rendezvény-tér került kialakításra, hogy a város egykori főterének helyén „*pozitív kisugárzású közösségi központ*” jöhessen létre, „*újrateremtve azt a minőséget, ami az idők folyamán drasztikusan kiszorult onnan*”³³. Az épület által a tervezők tehát nem csak az iskola, hanem a város egyik legösszetettebb kérdésére is megkíséreltek választ adni annak érdekében, hogy a piarista tér Budapest szívében a legmegfelelőbb kontextusba kerülhessen. Az idő adott helyen feltároló dimenzióit, az épület funkcióit figyelembe véve annak flexibilitása helyett, csak erős, új struktúra létrehozása jöhetett szóba, ami önmagán belül válhat átalakíthatóvá.

³¹ Ignasi de SOLA-MORALES: Folyékony építészet, 1998. idézi: MARIÁN, Balázs: Metamorfózis: eredet és rárokódás – DLA értekezés, MOME, 2014. <http://konyvtar2.mome.hu/doktori/ertekezések/DLaertekezés-MarianBalázs-2015.pdf> (utolsó elérés: 2019. 06. 10.) (41. o.)

³² „...igények kusza halmaza fogalmazódik meg először, a ház ennek ad térbeli keretet. Ha át lehet fordítani a feszítő ellentmondásokat előnyökké, az a siker! Ha pontosan és szívvel fogalmazzuk meg a programot, akkor szorongás, szűkösség és összeférhetlenség helyett egymást erősítik a funkciók, és ebből új minőség születhet.”

GOLDA, János (a pesti piarista gimnázium átalakításával kapcsolatban) in: SOMOGYI Krisztina: GOLDA János (monográfia), Terc Kft. Budapest 2018. (204. o.)

³³ GOLDA, uo.

Ezzel szemben, az új építésű projekteknél, így a mosonmagyaróvári és gödi példák esetében is megmutatkozik a flexibilitásra való törekvés mind napi használat szintjén, mind közép-, és hosszútávú lehetőségként. Bár mindkét projekt tervező csapata intenzíven részt vett a program-alkotásban is, a folyamat végére számos részlet kidolgozásánál a később könnyen átalakítható megoldások jelentettek megnyugtató megoldást. Az iskola helyiség-programjának megalkotásában való részvétel a mosonmagyaróvári iskola esetében (korábbiakban említett) közösségi tervezés során valósult meg, ahol nagy szerepet kapott a tervező csapat, különösen Cseh András építész oktatási terek témájában szerzett tapasztalata, kutatói munkája. A megvalósulás előtt álló tanulási tájként elképzelt piarista tér a hazai kortárs iskolaépítészet egyik leginnovatívabb példájának ígérkezik, melynek kialakítása során a tervező csapat felkészültségének köszönhetően a Rend tagjai és pedagógiai bizottsága is sokrétű, új ismeretekkel gazdagodhatott kortárs iskolaépítészet és design terén.

 # a hely, mint támpont

A gödi szakiskola esetében a szakképzés gyökeres újra-gondolás alatt álló tervezés programja még kevesebb konkrétumot biztosított. A tervezés kezdetekor a rend kérésére az új épületek hagyományos (termes-folyosós) térképzéssel készültek, a piarista tér koncepciójának gödi projektekre való kiterjesztése az első vázlattevé elkészülte után történt. Az építészeti megoldás hangsúlya ugyanakkor nem elsősorban az épületek belső működésére, sokkal inkább helyszínhez való illesztésére került. A korábban született tervek tapasztalatait leszűrve a gödi iskola esetében a tervezők program-alkotásba való bevonása is e szempont alapján történt: az első vázlattevé célkitűzése olyan épületegyüttes létrehozása volt, ami a lehető legtöbb területet biztosítja az iskola számára, ugyanakkor lehetőség szerint megőrzi a telek jelenlegi atmoszféráját, nem terheli túl a helyet (ld. talált és létrehozott helyek c. fejezet). Bár az így készült épületegyüttes a tervezés következő fázisaiban átalakult, de az alapvető tömeg-képzés, tető-formák a hely szempontjának megfelelőek maradhattak, ami illusztrálja a rend tervezői kompetenciákhoz való (hazánkban ritkának számító) példaértékű viszonyulását.

A tervek tanulási tájként elképzelt piarista tér struktúrájának megfelelő átdolgozása a fent leírt kiindulás után nem eredményezte gyökeresen új épületek és terek létrejöttét. Bár a tartószerkezeti struktúra az épületszárnyakat alapvetően oktatási és közlekedő terekre osztotta, a helyszín és az épületek hagyományossá visszaalakíthatóságának igénye sem tették lehetővé a tanulási tájakra jellemző, szélesebb traktusú alaprajzi kialakítást. A kialakult épülettömegek mellett szólt a zárt, félig-, és teljesen nyitott oktatási terek mennyiségének meghatározására irányuló felmérés eredménye is, mely szerint nagyobb részt a zárt, későbbiekben esetlegesen megnyitható termek kerültek túlsúlyba (lásd hagyomány és megújulás c. fejezet).

Bár az átalakíthatóság szempontjának előtérbe helyezése a több évtizedes folyamatok tükrében a gödi tervezési munka alapvető jellemzőjévé vált, a „*hely elvesztésének*”³⁴ fentebb említett veszélye mégsem vált fenyegetővé. A piarista térhez szükséges megőrzendő atmoszféra a Duna-parti telek és az épületek ehhez meghatározott viszonya által a tervezési folyamat kiindulópontjaként biztosítottnak

---

³⁴ NORBERG-SCHULTZ, Christian: Hiteles építészet felé, 1980. idézi: MARIÁN, Balázs: Metamorfózis: eredet és ráarakódás – DLA értekezés, MOME, 2014. <http://konyvtar2.mome.hu/doktori/ertekezések/DLAertekezés-MarianBalazs-2015.pdf> (utolsó elérés: 2019. 06. 10.) (41. o.)

tűnt. Ennek erősítésére a terek anyag-használatában, belsőépítészeti kialakításában nyílt lehetőség, az ezek között megvalósuló „rétegeket” nagyrészt átalakíthatónak kellett tekintenünk.

 # átalakítható helyiségek

Az egyes helyiség-típusok is különböző kategóriákba sorolódtak a flexibilitás szempontja szerint. Fix pontokként a szerkezeti elemek által meghatározott terek, a bejáratok, aulák, részben közlekedők, és a vizes és gépészeti helyiségek terei jelentek meg. Ezen felül (bizonyos szempontból plázák és irodaházak építéséhez hasonlóan) a terek többsége gipszkarton fallal, átalakítást figyelembe vevő raszterbe elhelyezett világítással, homlokzati struktúrával készült. Az elszívást igénylő műhely-terek gépészeti rendszerei a későbbi mozdíthatóság érdekében lokálisan kerültek kialakításra, központi szellőző rendszer csak a legszükségesebb helyekre (pl. tornaterem) került.

 # átrendezhető bútorozás

A gödi szakiskola terei a szakképzés megújításának bizonytalanságai miatt nem tudtak (a mosonmagyaróvárihoz hasonlóan) radikálisan új típusú, tanulási terekként megfogalmazódni, a téri struktúra azonban lehetővé tesz további lépéseket ebbe az irányba, kialakításával számos ponton elrugaszkodik a hagyományos folyosós-tantermes modelltől. A tantermek szinte mindegyike vizuálisan megnyílik a közlekedők tere felé, ami előrevetíti azok oktatási terek közé történő integrációját, ami ösztönözheti a csoportmunkát, de a közösség megéléséhez is hozzájárulhat³⁵. A termék bútorozása átrendezhető kialakítású, ezen felül (mind a „T” mind az „A” épületben) készültek nyitott oktatási terek, szabadon alakítható ill. lépcsőzetes dobogóval elképzelt kialakítással, melyek pihenő terekként is értelmezhetők. Utóbbiak az épületek legfelső szintjén kaptak helyet, ugyanakkor közel a főbejáratokhoz, hogy az itt zajló előadásba vagy egyéb tevékenységbe bárki könnyen bekapcsolódhasson.

Flexibilisként képzeltük el a tervezett „házak” kialakítását is, melyek szintén használhatók nyitott oktatási térként, de elsődleges funkciójuk pihenő tér. A tervezés során dilemmát okozott annak meghatározása, hogy a berendezés inkább intimitást adó, zártabb legyen, vagy minél inkább hívogatóvá tegye a teret közlekedők zónája felől, illetve hogyan teremtsen kisebb csoportok kialakulása számára jó lehetőségeket de ne korlátozza az egész tér nagyobb csoport által történő használatát. Mindemellett gondolnunk kellett arra is, hogy a használat során az egyes „házak” pozíciója nem bizonyul megfelelőnek, így ezeket adott esetben akár néhány éven belül a házon belül másutt kell újra kialakítani. Utóbbi szempont miatt az adott térre tervezett, beépíthető bútorok kevésbé tűntek jó megoldásnak. A megoldást olyan egyszerű, mozgatható bútor-család tervezése adta, melynek elemei alkalmazhatók, átmozgathatók az épületek más részeibe is, segítségükkel a tér folyosótól való elválasztása, illetve vizuális részekre osztása is lehetőségessé válik, használatától függően. A helyiségeket környezetpszichológiai értelemben „puha” anyagokkal igyekeztünk berendezni. A padlón földre ülés lehetőségét is generáló (piaristák által is támogatott) padlószőnyeg került, az említett mozgatható bútorcsalád fából készült (ld. szegénység és reprezentáció c. fejezet). Ennek főbb elemeit igyekeztünk közérthetően megfogalmazni, így leegyszerűsítve különböző méretű, ülés-re és tér-kijelölésre is alkalmas dobogók,

---

³⁵ TÁNCZOS, Tibor: Téralkítás és dizájn mint oktatásmódszertani lehetőségek a kortárs iskolaépítészetben (DLA értekezés BME, 2015) (69. o.)

valamint (stabilitásuk érdekében) ezekkel egybeépített polcok készültek. Utóbbiak generálják, hogy a használók saját tárgyaik által elfoglalhassák a helyeket, illetve megfelelő méretűre szabályozzák a teret.

#flexibilis terek tapasztalatai

A gödi szakiskola esetében újonnan épített, átalakított terek, ill. két épületnél a jelenleg tervezett iskola tereinek átalakíthatóságának vizsgálatára is lehetőség nyílik. Mivel a szakképzés képlékeny oktatási rendje már a 2008-ban tervezett parti műhely programjának megalkotásakor is rendkívül sok bizonytalanságot mutatott, tervező csapatunk válaszként itt is minél többféleképpen átalakítható tereket igyekezett tervezni. A födémek terhelhetőségét, és anyagmozgatás lehetőségeit a kezdetben emeleti szinten helyet foglaló kőfaragó szakma igényei alapján határoztuk meg. Az asztalos-műhely alagsorban elhelyezett, nagyobb gépeket befogadó teréhez a gépek leemelése és a hosszabb szálanyagok lejtuttatása számára leadó-akna készült. Az elektromos, sűrített levegő és egyéb vezetékek részben falon kívül futnak. A szerkezeti rendszer, homlokzat és a világítás tervezésénél szempont volt, hogy a nagy műhelytereket tartalmazó épület szükség esetén akár hagyományos, tantermes-folyosós rendszerű oktatási épületté is átalakítható legyen. Utóbbi lehetőség az elmúlt évben ideiglenesen meg is valósult, az épület emeleti szintjén elhelyezett orientációs termék³⁶ formájában. Bár a termeket igyekeztek komplex osztálytermi egységekként különböző zónákra tagolni, ill. a folyosó felé is vizuális kapcsolatot biztosítani, utóbbi törekvés az eddigi jelek szerint ellenállásba ütközött, az üvegfelületek minél nagyobb felületen való teleragasztásával. Az újonnan tervezett oktatási terek esetében (környezetpszichológiai oldalról) fontos szempont volt, hogy a tantermekbe való belátás az oktatók és adott esetben a diákok által is egyszerűen szabályozható legyen, ami oktatás technológiával, de a magánszféra-szabályozásának lehetőségeivel is összefügg. A terek berendezése sem tűnik a legkiforrottabbnak, de a több mint 10 éve tervezett tér összességében átalakíthatónak bizonyult, megmaradt, műhely-teret idéző vonásai (így pl. a folyosón megjelenő látszó gépészeti csövek) sem zavaróak az új funkció mellett.

A kialakított terek– készüljenek bármilyen magas minőségben - nem adnak garanciát arra, hogy használatuk megfelelően történjen, az újszerű kialakítás optimális működéséhez a használók – jelen esetben elsősorban az oktatók – újszerű gondolkodására is szükség van. Különösen igaz ez a flexibilisen használható terekre, melyek bizonyos állapotukban segítik, de gátolhatják is a tanár által adott helyzetben elérni kívánt célokat. Az épületek tervezése során a leendő használók térrel kapcsolatos kompetenciáit is vizsgálni, szükség esetén fejleszteni kell, melynek során újabb szempontból szükségessé válhat a tervezők hagyományos feladatain túlmutató jelenléte.

---

³⁶ A gödi szakiskola új oktatási rendszerében az egyéni tanulói igények támogatása érdekében az első év ún. orientációs képzésként zajlik, melynek során a diákok valamennyi szakmába betekintést nyerhetnek, hogy év végén megalapozott döntést hozhassanak arról, milyen irányban szeretnék folytatni a tanulást.

3.4. Közösség és egyéni útkeresés³⁷

A piarista iskolák koncepciója a rend alapításakor forradalmi újításnak számított, az oktatás évszázadok során sokszor átalakult rendje (az állami oktatás rendjével párhuzamosan) ugyanakkor mára idejét múlttá vált. A megújuló oktatási terek egyik legfontosabb, téralakításra is közvetlenül ható jellemzője, a tanulás különböző formáinak támogatása: differenciált terekre van szükség, melyek képesek kiszolgálni nagyobb és kisebb csoportok téri igényeit, illetve lehetőséget adnak az egyéni elmélyülésre is³⁸. A tanulás különböző formáira alkalmas terek a gyerekek lélektani fejlődése szempontjából is fontosak, ami a piarista szemszögből alapvető fontosságú, hiszen a megújulás alapja épp az a piarista emberkép, mely létezésünk fizikai és szellemi dimenziói mellett figyelembe veszi lelkünk spirituális és közösségi rétegeit is.

Elsősorban a közösségi terek létrehozásának okai mutatják meg a párhuzamokat, melyek megfigyelhetők Kalazanczi Szt. József korábban említett karizmája és a mai kutatások eredményi között. Figyelemre méltó, hogy a ma a hagyományos rendszerből kiindulva „wellness oktatásként” -ként is aposztrofált oktatási reform-törekvések egyes elemei a piarista rend alapításának kezdetén, majd 400 évvel korábban is megjelentek a diákok utcáról való begyűjtésének, hazakísérésének, később nyári táboroztatások formájában. Hasonló gesztusok intézményen belül, tanórák közti szünetekben részben a terek kialakítása miatt (részben idő hiányában) csak korlátozottan valósulhattak meg. Piarista oldalról, leegyszerűsítve ennek ellensúlyozására kerülnek kialakításra Gödön és más megújuló épületekben közösségi terek, de ugyanekkora szerepet tulajdoníthatunk a folyamatban az innovatív környezet kialakítása iránti igényeknek is, mely magát a tanulást kívánja hatékonyabbá tenni.

környezetpszichológiai összefüggések

Több szempontból kitüntetett helyé válnak a találkozások terei, a diákok számára kialakított közösségi-, pihenő-terek, de ugyanilyen fontosak az elvonulásra alkalmas zugok, a kápolna, vagy azok az átmeneti terek, melyek a kint és bent-lét határán teszik befogadóbbá az épületeket, egyben karakterüket is meghatározva. A „befogadó iskola” koncepciója nagyon hasonló megfogalmazásban jelenik meg Dúll Andrea és Lippai Edit tanulmányában, ahol környezetpszichológiai szempontból emelik ki a sajátos nevelési igényű gyerekek integrációjának, az ezt támogató fizikai környezet fontosságát³⁹.

A piarista tér koncepciója egyértelműen megfogalmazza az igényt olyan terekre, melyek jól átláthatók, találkozásokat generálnak, lehetővé teszik azt is, hogy egy-egy találkozás megfelelő szintű beszélgetésben folytatódhasson, ha ehhez az egyéb körülmények (pl. idő) is adottak. A gödi szakiskola kialakításánál – hasonlóan a szegedi iskolához – központi szervező elemként jelenik meg az udvar (Fórum) tere, az oktatási

---

³⁷ „Az emberek társas és fizikai (azaz szociofizikai) környezetükkel folytatott interakciókon keresztül ismerik meg magukat és másokat. A szociofizikai terek fontos üzeneteket közvetítenek számunkra arról, hogy kik vagyunk, mire vagyunk képesek, mit jelentünk a társadalom számára. A társadalom gyakran bonyolult, nem tudatosuló, szociofizikai szuggesztív kommunikáció útján határozza meg számunkra, hogy hová tartozunk, hol a helyünk a világban – konkrét és szimbolikus értelemben egyaránt.”

DÚLL, Andrea és LIPPAI, Edit: Az iskola környezet üzenetei: környezetpszichológiai elemzés. in: DÚLL, Andrea – VARGA, Katalin (szerk.): Rábeszélőtér – a szuggesztív kommunikáció környezetpszichológiája. L'Harmattan Kiadó Budapest, 2015. (47. o.)

³⁸ TÁNCZOS, Tibor: Téralakítás és dizájn mint oktatásmódszertani lehetőségek a kortárs iskolaépítészetben (DLA értekezés BME, 2015)

³⁹ DÚLL, Andrea és LIPPAI, Edit: Az iskola környezet üzenetei: környezetpszichológiai elemzés. in: DÚLL, Andrea – VARGA, Katalin (szerk.): Rábeszélőtér – a szuggesztív kommunikáció környezetpszichológiája. L'Harmattan Kiadó Budapest, 2015. (53. o.)

épületek intenzív homlokzati megnyitásokkal, tornáccal kialakított közlekedőkkel, lépcsőházaikkal fordulnak erre, ami (a „T” „A” épületek felső szintjein de a „K” épületben is) nagyban elősegíti az intézményen belüli tájékozódást. A meglévő villaépület tömege osztja az udvar terét, létrehozva az udvar kollégium előtti, megérkezés fő útvonalát is magába foglaló, illetve belső, (tornaterem fölötti) részét, ami a „T” épület tornáca alatt két-szintessé válik, akár rendezvény-térként, de kötetlenül is használható. A pesti tapasztalatok alapján (ld. hagyomány és megújulás c. fejezet) a tornaterem csupán vizuálisan nyílik meg az udvar felé, nem áttetsző, járható bevilágító felületekkel, a füstelvezetés, szellőzés az udvar használhatósága érdekében nem itt történik.

Hasonló célt szolgál a már említett meglévő iskolaépület átalakítás-bővítésével kialakított „A” épület közepén létrehozott iskolaudvar. Többszintes kialakításával nem csak a felső szintek folyosóiról való tájékozódásban jelent segítséget, de lépcsőkön át fontos összekötő útvonalat biztosít a főépület (rajta keresztül a Fórum) és a „műhely-utca” között. Az említett útvonal jelentőségét növeli, hogy az udvar közvetlen kapcsolattal rendelkezik az iskola fontos központi közösségi terei, a központi aula és a büfé felé is.

tézis: A piarista tér közösségi terekre, invitáló iskolákra vonatkozó leírása számos összefüggést mutat aktuális, oktatási terekkel kapcsolatos környezetpszichológiai kutatásokkal. Kalazanczi Szt. József víziója: a teljes ember nevelésének koncepciója, az ezt segítő tér fontossága mára mérésekkel alátámasztható, tudományosan igazolható.

 # társadalommal való kapcsolat

Környezettel, társadalommal való kapcsolata szempontjából a gödi iskola egyértelműen a „szétszórt és terjeszkedő iskolák” közé sorolható⁴⁰: a tervezett több épületben megvalósuló iskola, nagyobb közösség számára is bejárható udvar oldja az iskola határait, a szakképzés jellegéből adódóan az oktatás részben külső helyszíneken történik. Az ütemezetten felépítendő épületek kialakításánál a tervezés folyamán tudatossá vált a törekvés, hogy az iskola identitása új minőségben jöhessen létre, egyértelműen meghatározott főépülettel és főbejárattal, ahonnan könnyen elérhetők az igazgatás és adminisztráció terei. Utóbbi terek pozíciója szintén a piarista tér invitáló, a nevelésbe a diákok szüleit is bevonó szándéka, illetve az újonnan érkezők (például az iskolával együttműködő partner cégeinek képviselői) miatt is fontossá vált.

 # személyre szabott közösségi terek

Az iskola közösségi tereinek: közlekedőinek, büfé, menza, iskolaudvarok tereinek jelentőségét az aktuális környezetpszichológiai kutatások egyértelműen hangsúlyozzák, a piarista tér leírásában is nagy hangsúllyal szerepelnek „találkozások terei”-ként. A kutatások alátámasztják, hogy a diákok képesek felismerni és jól használni a számukra létrehozott közösségi tereket „... - vagyis megfelelően felismerik és azonosítják a tértulajdonságokat és képesek azokat megfelelően tevékenységeiknek.”⁴¹ A piarista tér gödi megvalósításában az oktatási terek közé a korábban említett, differenciált oktatási terek közt is szerephez jutott közösségi terek kerülnek kialakításra, melyeket „otthon-terek”-nek, később „házak”-nak neveztünk⁴². A diákok személyes tere a hagyományos oktatási rendszerben az osztályterem belüli asztalra, székre korlátozódik, e mellett kaphatnak jellemzően folyosókon elhelyezett tárolószekrényt. Az osztályterem ill. központi öltöző-térben kapott szekrény mellett a gödi iskola esetében minden diák egy-

---

⁴⁰ DÚLL uo. (54.o.)

⁴¹ DÚLL uo. (58. o.)

⁴² Az első elnevezés részben a „napközi otthon” rosszul csengő kifejezése, részben a fogalmak keverésének elkerülése miatt került elvetésre egy egyeztetésen Dúll Andrea javaslatára, akit környezetpszichológus szakértőként bevontunk a tervezésbe.

egy „ház”-hoz is tartozik, ami a tanítás közti szünetekben, vagy után kötetlen időtöltést, együttlétet tesz lehetővé diák-társaikkal, de éppúgy tanáraikkal is. Az épületek korlátozott méretéből adódóan a „házak” nem teszik lehetővé valamennyi diák egyidejű térben való tartózkodását, a szakiskola hagyományostól eltérő tanrendje azonban nem is ugyanabban az időszámban határozza meg az óraközi szüneteket valamennyi diák számára. A tantermek közé ékelődő, folyosó felé legfeljebb bútorokkal határolt terek környezetpszichológiai értelemben jellemzően „puha” anyagokkal: fa bútorokkal, padlószőnyeg burkolattal kialakítottak, felszerelésükhöz kis teakonyha is tartozik, a tervek szerint hozott vagy büfében vásárolt étel-ital elfogyasztása is megengedett. A „házak”, de a közlekedők bizonyos részei alkalmasak csocsó-, vagy pingpongasztal felállítására is. Az említett pihenő terek működéséhez szükséges, hogy ne egymás mellett, hanem az épületen belül elszórva helyezkedjenek el. Közös vonásuk, hogy a folyosó felé jellemzően nyitottak, mivel azonban elhelyezkedésük az épületeken („T” és „A”) belül különböző, adódnak az aulához közelebb eső, nyitottabb, illetve eldugottabb helyzetűek is. Mindez a gyerekek életkori adottságainak megfelelően optimálisan kihasználható: a fiatalabbak inkább védettebb helyzetű, a felsőbb évfolyamok egyre nyitottabb tereket kaphatnak.

3.5. Szegénység és reprezentáció

Kalazanczi Szent József a rend és az első iskola alapításakor a szegények felemelését, ezáltal a társadalom átformálását tűzte ki célul. A színvonalas oktatás ugyanakkor az elit iskolává válás veszélyét is magában rejt. A gödi szakiskola megalapításával a rend legmélyebb gyökereihez tért vissza, mivel ide sok esetben nehezebb sorsú gyerekek kerülnek, mint a rend által üzemeltetett gimnáziumokba. A szakmunkásképzés megújítása a rend több mint 400 éves történetének tükrében is méltó feladat, csakúgy mint a szegény diákok felkarolása, kísérése. A rend ezen a téren alapítója elveit mai eszközökkel valósítja meg: az iskolában számos éve mentori rendszer működik, mely lehetőséget ad a diákoknak problémáik, kérdéseik megosztására, lelki sebeik gyógyítására. A gödi iskolában kedvező adottságként járul hozzá ehhez a természet közelsége és a műhelyterek (maker space) jelenléte is.

A programot tekintve a „gyógyító” funkció nem csupán a mentori rendszer tereiben (pl. egyéni és közösségi beszélgetőszobákban) jelenik meg. Az épületek tömegének formálása, a reprezentáció szintje, az alkalmazott anyagok a szokásos tartóssági követelmények mellett meg kell feleljenek azon fentiekből következő feltételeknek is, amit a szegények szolgálata jelent.

Az építés szociális vonatkozásai mára jelentős fejezetté nőttek ki magukat a kortárs építészet történetén belül. A gödi iskola építése ezek mellett inkább a hagyományos építések közé sorolható, a tervezés szempontjai közt ugyanakkor nagy hangsúllyal jelent meg a „szegények szolgálata”. Ennek iskolai terekben való megjelenítése a tervezési feladat részévé vált. Az ellenpontot a folyamatban az iskola reprezentációs igényei jelentették, aminek meghatározása szintén része bármely tervezési folyamatnak, hiszen minden egyes építészeti döntéshez, választott anyaghoz jelentések, képzettársítások sora kapcsolódnak ebből a szempontból is⁴³.

Ahogy a terek flexibilitásának, a szegények szolgálatának aspektusa is jelen van a piarista iskolák tervezésének különböző szintjeinél a tömegformálástól a beépített anyagok kiválasztásáig. A pesti gimnázium esetében a rend fiatal tagjai Duna-parti épületbe való visszaköltözés ellen érveltek, azt javasolták, építsenek új épületet, fogadalmukhoz híven a város egyik szegény-negyedében, „szociálisan érzékenyebb környezetben”⁴⁴. Az eredeti, világháború idején felépített, reprezentatív épület önmagában is számos ellentmondást hordoz, a belváros több szempontból nem ideális környezet a gimnázium számára, a rend végül mégis a felújítás és a visszaköltözés mellett döntött (ld. hagyomány és megújulás fejezetben). A szegények számára is otthonos környezet teremtésének programja azonban itt is él: a gimnáziumban például ebből a megfontolásból nincs büfé, ahol a gyerekek közti anyagi különbségek újabb fórumon jelentkezhetnének.

A gödi iskola esetében a helyszín funkcionális szempontból kérdőjeleződött meg, de a piaristák ragaszkodtak a Duna-parti helyszínhez, melynek háttérben részben épp a természet közelében létrejövő gyógyító terek lehetőségei álltak. A felújításra váró villa-épület, az MHSZ időkből fennmaradt téglabarakkok a legkevésbé sem sugalltak reprezentatív környezetet, ami illeszkedett a rend azon szándékához, hogy a sokszor nehezebb sorsú, szakiskolás diákok felkarolásával eredeti karizmájukhoz térjenek vissza. Megjelenésében a rend korábbi főépítésze, László Tamás által tervezett épület is egyszerű, visszafogott maradt. Az alacsony költségvetés miatt a ház szerkezete újrahasznosított acél-szerkezetekből épült, mely mai szemmel is innovatív hozzáállásnak mondható. A jelenlegi fejlesztés tervei szerint a ház megtartásra kerül,

⁴³ MAROVÁNSZKY, Ákos: Stoffwechsel: Materialvewandlung in der Architektur. Birkhäuser. Basel, 2018. (16.o.)

⁴⁴ GOLDA, János in: SOMOGYI, Krisztina: GOLDA János (monográfia) Terc Kft. Budapest 2018. (204. o.)

csupán kétszintes tetőtere kerül elbontásra, funkcionális okokból illetve az épületegyüttes egységes megjelenése érdekében.

 # gyógyító terek létrehozásának lehetőségei

Az épületegyüttes formálásánál a villaépület és a természeti környezet tiszteletben tartása mellett a szegények szolgálatának szempontja is az egyszerűség, visszafogottság irányába mutatott. Részben a piarista tér invitáló, befogadó jellegét erősítendő, de reprezentatív gesztusként is értelmezhető elemként több épületen két-szintes tornác jelenik meg, a felépült parti műhely esetében fa-, az tervezetteknél látszó vasbeton oszlopokkal. Az anyagválasztás háttérében elsősorban műszaki követelmények álltak, a természet közelsége miatt a tervező csapat eredetileg fa pillérekben gondolkozott. Kevés építőanyag megítélése hordoz több ellentmondást, mint a látszóbetoné, különösen hazánkban. Míg szakmai oldalról a szürke, semleges felületek az előállításukhoz szükséges bonyolult technológia miatt túlságosan drágának tűnhet a gödi iskolához, a beton laikus oldalról befejezetlenséget, a lakosság jelentős részének igénytelenséget sugall. Jól mutatja mindezt a szegedi piarista iskola nyersbeton mennyezeteinek példája is, melyet az épület használói máig sem tudtak teljesen befogadni. A rend spanyol származású generálisa ugyanakkor a modern anyagok, formák bátrabb alkalmazását hiányolta az épület avatásakor⁴⁵. A látszóbeton Gödön történő alkalmazását árnyalja, hogy a parti műhely belső betonfelületeinek tapasztalataira alapozva ezek nem a látszóbeton említett technológiájának megfelelően készülnek, hanem bízva a kivitelezés megfelelő minőségében valóban nyersen hagyott szerkezeti elemek lehetnek.

tézis: a piarista tér „szegények szolgálatára” vonatkozó igénye az alapvető építészeti döntésekben is meg kell hogy jelenjen, ezen túl elsősorban az anyagválasztásnál vehető figyelembe. A szegényég ellenpontja a reprezentáció, melyeknek mégis egyszerre jelen kell lenniük a piarista térben. Az ellentmondás elsősorban az egyszerűségben oldható fel, mely azonban nem megy el a reprezentatív minimalizmusig, meg kell állnia a célszerűség, tartósság követelményeinek szintjénél, természetesen esztétikai szempontok figyelembe vételével.

 # anyag és jelentés

A gödi iskola esetében a műhely-terek jelenléte és a természeti környezet egyaránt a fa használatát indukálták mind a külső mind belső terekben. A fa kezelése is a legtöbb esetben lazúrozással történik, annak érdekében, hogy az anyag lehetőség szerint eredeti, nyers megjelenéséhez minél közelebb jelenjen meg. Hasonló megfontolásból kerültek alkalmazásra a fentebb említett nyersbeton felületek is. A nem látszó anyagok esetében minél egyszerűbb vakolt vagy festett felületek jelennek meg, költséghatékony és egyben egyszerű, semleges megoldásként.

Az anyagok eredeti, nyers állapotához legközelebbi megmutatása nem feltétlenül áll párhuzamban a kortárs építészet aktuális irányzataival, az iskola jelenlegi, építőipari szakmákat oktató portfóliója azonban lehetővé teheti, hogy bizonyos bútorokat akár saját asztalosműhelyükben készítsenek, az elromlott elemeket itt javítsák, pótolják. A javítható bútorok gyakorlati előnye túl mindez környezetpszichológiai szempontból is átformálhatja, értékessé teheti a tereket, amennyiben a diákok saját maguk által is alakíthatónak élik meg azt. A tér alakíthatóságának, kontrolálhatóság által személyessé válása részben a bútorok mozgásával is elérhető (ld. Állandóság és flexibilitás c. fejezet), ennek következő szintje lehet, amikor egyes bútorok javítása, pótlása, átalakítása, akár új elemek létrehozása is lehetségessé válik. Ennek érdekében a legtöbb bútor fa szerkezettel, rétegelt lemezből vagy tömbösített fa lemezekből készül. A

---

⁴⁵ GOLDA uo. (114. o.)

lakatosműhely jelenléte lehetővé teszi egyedi fém elemek készítését, de a betervezett acél korlátok, egyéb szerkezetek javítását, kiegészítését is.

Felmerült, hogy a műhelyek jelenléte indukálhat jóval iparibb megjelenést, akár a gépészeti csövek látszó kivitelben való megjelenítésével. Az ebben a szellemben készült példák azonban azt mutatták, hogy ez a szemlélet mára rendkívül divatosá vált, exkluzív irodai vagy bevásárlóközpontokban is látható, de megjelenik alacsonyabb igény szintű hipermarketekben illetve valós ipari környezetben. Iskolai körülmények közt látszó kialakítás esetén a gépészeti vezetékek állandó tisztántartása is szükséges, ami körülménnyé tette alkalmazásukat, de zavaróvá vált az is, hogy az iskolai környezet plázák vagy egyéb exkluzív környezetek hangulatát idézhette volna meg. Végül a legtöbb esetben egyedi takaró-elemek kerültek alkalmazásra álmennyezeti gipszkarton-sávok illetve transzparens expandált lemez burkolatok formájában azokon a helyeken, ahol a rendszernek az általánoshoz képest több térére van szüksége.

 # a mentorálás terei - beszélgetőszobák

Az általánosan támogató környezeten túl a gödi iskola esetében a rend mentori rendszert is működtet, mely a szakma tanításán túl próbálja segíteni a diákokat az élet egyéb területein való eligazodásban. Nyilvánvalóan a rend tagjainak és az iskola tanárainak megfelelő hozzáállása is szükséges ahhoz, hogy a rendalapító szándékainak megfelelő nevelési modell megvalósulhasson, mindezt azonban eddig megnehezítette, hogy sok esetben hiányoztak az épületegyüttesből azok a terek, melyek szinte bárhol könnyen elérhetőek, de megfelelő intimitással rendelkeznek azokhoz a beszélgetésekhez, melyek diák és mentora közt kialakulhatnak, akár sorsdöntővé válhatnak. A piarista szerzetesek választott életformájuk és képzettségük által alkalmasak arra, hogy valóban segítséget nyújtsanak a hozzájuk forduló diákokon, erre azonban a tanórák keretei kevésbé alkalmasak, a szerzetesek száma sem elegendő. A mentori rendszerben világi munkatársak foglalkoznak hivatásszerűen a gyerekek mentális egészségével, problémáival a kalazanciusi eszmét folytatva. A rendszer működéséhez az általános alapelveket követő plusz terekre van szükség, melyek nagyobb illetve kisebb csoportok számára folyamatosan elérhetőek, kötetlen kialakítású „tárgyalók” formájában. A jelenlegi tervek szerint ezek a terek az aula galéria-szintjén központi, egyben félreeső helyre kerültek, ahol részben a tanári blokk tereihez is kapcsolódnak, az oktatók számára elsősorban a csendes elvonulás lehetőségét biztosítva. A tanárok számára megfelelően kialakított környezet az iskola működése szempontjából hasonlóan fontos a diákok személy-környezet illeszkedéséhez,⁴⁶ ezért számukra ugyenezen a szinten csendes pihenő-szoba, illetve kötetlen beszélgetésekre alkalmas teakonyha és (munka-) megbeszélésekhez használható (kreatív) tér kerül kialakításra.

 # kedvenc „zugok”, helyek a természetben

A szegényeket, problémákkal küzdőket támogató környezet további rétegét azon épületekhez részben kapcsolódó külső terek jelenthetik, ahol a diákok számára nyílt lehetőségek csendes elvonulásra. A tervezés során az iskola tanáiraival folytatott konzultációkból kiderült, hogy a tanárok igénye a diákok állandó megfigyelése lenne, amiből jól ellenőrizhető terek következnének, ahol nincs hová elbújni. Környezetpszichológiai oldalról közelítve ugyanakkor azzal szembesültünk, hogy az átlátható, rejtett zugok nélküli helyek a diákok korosztályukból fakadó igényeivel

---

⁴⁶ DÚLL, Andrea és LIPPAI, Edit: Az iskola környezet üzenetei: környezetpszichológiai elemzés. in: DÚLL, Andrea – VARGA, Katalin (szerk.): Rábeszélőtér – a szuggesztív kommunikáció környezetpszichológiája. L'Harmattan Kiadó Budapest, 2015. (59-60. o.)

ellentétesek lennének. Különösen azoknak, akik nehézségekkel küzdenek, szükségük van olyan helyekre, ahol nem érzik magukat megfigyelve, legalább a tanórák közti szünetekben elvonulhatnak, gondolataikba mélyedhetnek, melyet a természeti környezet is képes segíteni. Az épületek közti terek esetében ezért a tanárok véleményével ellentétben - a nehezen tervezhető „funkció” ellenére - törekedtünk arra, hogy létrejőjenek rejtettként megélhető zugok, melyek a szűk területen belül alkalmasak lehetnek a diákok ezen igényének teljesítésére, ugyanakkor nem válnak veszélyessé, amennyiben az eldugott, átláthatatlan terek agressziót is kiválthatnak⁴⁷. Számukra fenntartott tér továbbá a villa épület alagsori szintjén található stúdió-szoba, (magas)földszintjén megjelenő könyvtár-szoba, tanuló terek, illetve a tetőtérben kialakított kápolna tere is lehetőséget adhat napközbeni elvonulásra, meditációra, imára (ld. jelenlét és rejtőzködés c. fejezet). A villa terei részben a kollégium közösségi tereit is kapcsolódnak, kiegészítik azokat, de külön épületben való megjelenésük által könnyen megnyithatók külsős használatra is.

---

⁴⁷ DÚLL, Andrea és LIPPAI, Edit: Az iskola környezet üzenetei: környezetpszichológiai elemzés. in: DÚLL, Andrea – VARGA, Katalin (szerk.): Rábeszélőtér – a szuggesztív kommunikáció környezetpszichológiája. L'Harmattan Kiadó Budapest, 2015. (48. o.)

3.6. Jelenlét és rejtőzködés

A Piarista Rend életében bekövetkezett egyik leggyökeresebb változás a rend tagjainak számának utóbbi évtizedekre jellemző drasztikus csökkenése, mely a vallásosság elsősorban Európára és a jóléti társadalmakra jellemző átalakulásával is összefügg. Az iskola tere az oktatáson túl minden fiatal számára az egyik első lépés a szülői otthon elhagyása majd saját otthona megtalálásának útján. Így az iskola terei nem csak lélektani szempontból minősülnek kitüntetett térnek⁴⁸, de kapcsolódnak az otthonkeresés, a világ belakásának szakrális dimenzióihoz is.⁴⁹

változó vallásosság⁵⁰

Nyugat-Európában egyre jellemzőbb az üresen álló templomok profán funkcióval történő hasznosítása⁵¹, elbontása, miközben a katolikus egyház és egyéb felekezetek megújulásához kapcsolható terek a korábbiaktól – az építészeti megformálás adott korhoz kapcsolódó változásaitól függetlenül is - sok tekintetben eltérő karaktert mutatnak.

Az építészet oldaláról közelítve könnyen elérhetünk addig a végletig is, mely szerint bármely kiváló építészeti minőséggel bíró tér egyben szakrálisnak is mondható. Mircea Eliade „A szent és a profán” c. könyvében a szentről, mint a profán ellentétéről ír, mely azonban annak ellenére, hogy „nem a mi világunkhoz tartozó valóság”, természetes világunk szerves alkotórészeiben nyilatkozik meg számunkra.⁵² Ennek alapján szakrálissá válhat minden tér, ahol a transzcendenssel való kapcsolat megvalósul. Meghatározó különbség ugyanakkor, hogy egy tér szakrális rendeltetéssel épül fel, vagy spontán, használói által válik időről időre szakrálissá. Egy katolikus templom vagy kápolna tere használók nélkül is szent térnek tekintendő, a hívők számára az oltáriszentség jelenléte illetve a felszentelés szertartása által.⁵³

Ahogy Eliade megfogalmazásában sem létezik tisztán profán tér, a piarista iskolákban megjelenő spiritualitás sem csak a kápolnák és azokhoz kapcsolódó terek sajátja, ennek bizonyos aspektusai egyéb terekben, így világi intézményekben is ugyanúgy megjelennek, mint az egyháziakban. A spiritualitás ugyanakkor egyházi iskolákban gyakrabban, és sokkal direkter formákban is jelen van. A kápolna terén kívül utalhat rá

⁴⁸ DÚLL, Andrea – LIPPAI, Edit: Az iskolai környezet üzenetei: környezetpszichológiai elemzés in: DÚLL, Andrea – VARGA, Katalin (szerk.): Rábeszélőtér – a szuggesztív kommunikáció környezetpszichológiája. L'Harmattan Kiadó Budapest, 2015. (48. o.)

⁴⁹ „...a hajléknak valamennyi hagyományos kultúrában szakrális oldala is van, amennyiben visszatükröződik benne a világ” – ELIADE: uo. (47. o.)

⁵⁰ „A gótikáig Isten bent lakott a templomban, Luther Mártonnal – éppen 500 évvel ezelőtt – beköltözött a könyvbe, aztán a barokk az áttört boltozatokon keresztül a mennybe emelkedett.”
GOLDA János in: SOMOGYI Krisztina: GOLDA János (monográfia), Terc Kft. Budapest 2018. (232. o.)

⁵¹ PÁSZTORY, Dóra: „Egyél, igyál, gyúrd az úrral! – 8 rendhagyó ötlet templomok újrahasznosítására” – WMN (online) Magazin, 2018. <https://wmn.hu/kult/48084-egyel-igyal-gyurj-az-urral---8-rendhagy-otlet-templomok-ujrahasznositasara> (utolsó elérés: 2018.01.05.)

⁵² Eliade leírása szerint az archaikus ember számára a szent egyet jelentett a létezővel, a valósággal („Én vagyok aki vagyok” 4 Kivonulás, 14), ami ellentétben áll a mai, általánosan deszakralizált alapállással. „A vallásos ember számára a tér nem homogén.”- írja, ami az egyházi, így a piarista iskolák tereire nézve alapvető különbséget jelent egy nem vallásos intézményhez képest.

ELIADE, Mircea: A szent és a profán, Európa könyvkiadó 1987. (7.o.)

⁵³ Utóbbi szempont súlyos problémákat vet fel számos Nyugat-Európai templomtér bevezetőben említett funkcióváltásával kapcsolatban, mivel a templomtér felszentelt állapota a katolikus dogmatika szerint nem visszavonható.

annak környezete, előkészítő terei, közlekedőkben, osztálytermekben vagy egyéb terekben megjelenő műalkotások, keresztek, vagy akár a térbe belépő szerzetes, különösen ha reverendát visel. A terek inhomogenitását adó – világi intézményekben is megjelenő - egyéb élmények ezeken felül vagy ezekkel összefonódva jelennek meg, ahogy ezt Shampa és Sanjoy Mazumdar szakrális terek és hely-kötődés környezetpszichológiai összefüggéseit tárgyaló tanulmányában⁵⁴ is olvashatjuk. Meglátásuk szerint mostanáig a környezetpszichológia sem foglalkozott megfelelő mértékben a vallás szerepével a helykötődések kialakulásának vizsgálatánál, holott a valláshoz kapcsolódó terek az otthonhoz, természetben megtalálható helyekhez hasonlóan „horgony-pontokat” jelenthetnek életünkben. Eliade a másik oldalról közelítve jut hasonló következtetésre: a szakrális helyeket abszolút középpontként („axis mundi”) értelmezve az egyéb helykötődéseket tekinti a „profán ember kriptovallásos megnyilvánulásainak”⁵⁵.

Szakmai oldalról nézve a „szent tér” tervezése amiatt is különleges, mert a szabadabb programnak köszönhetően általában az átlagosnál több teret kap az építész arra, hogyan öntse konkrét formába a megrendelői elvárásokat. Vallásos oldalról közelítve a bizonytalanság azzal is magyarázható, hogy egy templom megbízói körébe az épület használó közösségen túl maga az eszme, vagy istenség is beleérthető, aminek vagy akinek emeltetik, ami tervezőtől szakmai felkészültségen túl a transzcendenciára való fogékonyságot is megkövetel. Utóbbi azonban nem feltétlenül az adott valláshoz kapcsolódó hitet jelent, ahogyan azt Pierre Couturier, domonkos szerzetes is megfogalmazta más művészek mellett Le Corbusier-vel kapcsolatban „Vallásos művészet és modern művészt” c. írásában (1951)⁵⁶.

csend

A Piarista Rend közelmúltban épített vagy megújított templomai, kápolnái összefüggéseket mutatnak más szerzetesrendek kortárs szakrális tereivel. Nem meglepő, hogy az említett terek és részletek hasonlóságának okait keresve a rendek megújulásra való törekvéseiben is párhuzamok fedezhetők fel. Ciszterci és Bencés rendekhez kapcsolódó projektjei kapcsán nemzetközi és hazai viszonylatban is nagy figyelmet kapott John Pawson építésze. Az említett rendekkel való együttműködések sikere - akár Novy Dvur apátság, akár a pannonhalmi bazilika felújítását tekintve - annak is köszönhető, hogy megbízó és tervező egyszerűsége törekvése, bár eltérő kiindulással, e munkákban optimálisan találkozott⁵⁷. Pawson Minimum c. könyvében a minimalizmus

⁵⁴ MAZUMDAR, Shampa – MAZUMDAR, Sanjoy: Religion and place attachment: A study of sacred spaces. in: Journal of Environmental Psychology 24 (3), University of California, Irvine, 2004.

⁵⁵ „...a profán térélményen belül is felmerülnek olyan értékek, amelyek a vallásos térélményre jellemző inhomogenitásra emlékeztetnek. Vannak például helyek, melyek minőségileg különböznek a többitől: az otthon, az első szerelmet övező táj vagy bizonyos helyek egy idegen városban, amelyet fiatal korunkban látogattunk meg. Mindezek a helyek még a teljesen vallástalan ember számára is megőrzik sajátos, „egyedülálló” jelentőségüket: magánvilágának „szent helyei”.
ELIADE, Mircea: A szent és a profán, Európa könyvkiadó 1987. (18.o.)

⁵⁶ „Azért hívtuk őket, mert ők korunk legjobb festői és szobrászai... a középszerű művészek választása visszahat a papságra és a hívekre, és a hitetlenek is azt kérdezhetik, hogy az egyház hogyan lehet elégedett velük. Több mint száz éve a képzelőerő kívül maradt az egyházon és idegen volt tőle... A megújuláshoz nagy művészekre van szükség... Az egyházi művészet megújításához biztonságosabb a nem hívő zsenikhez fordulni, mint tehetségtelen hívőkhöz.”

COUTURIER, Pierre: A vallásos művészet és a modern művészt, 1951 – idézi: SCHNELLER, István: Csendesség – a csend szerepe a kortárs szakrális építészetben in: Magyar Építőművészet – Utóirat / Post Scriptum 16. évf. 87. szám

⁵⁷ „The minimum could be defined as the perfection that an artefact achieves when it is no longer possible to improve it by subtraction. This is the quality that an object has when every component, every detail, and every junction has been reduced or condensed to the essentials. It is the result of omission of the inessentials.”

PAWSON, John: Minimum. Phaidon Press Inc. - New York, 1996 (7. o.)

gyökereit részben egyházi épületekben találja meg: a Ciszterci rend és Hans van der Laan (bencés szerzetes) építészete saját praxisának, gondolkodásának inspiráló forrásaiként jelennek meg⁵⁸. Ahogy Schneller István korábban idézett írásában, Pawson is kiemeli a „csend, mint nyelv” szerepét, nem csak egyházi épületek vonatkozásában. Bár Schneller az angol tervező által jegyzett pannonhalmi rekonstrukciót az apátsági környezet nélkül már „némaságnak” tartaná, az előzőekben említett minimalizmus, ill. szakralitás és művészetek szétválása mellett a csend fontosságát a vallások közötti párbeszéd, az ökumené folyamatának erősödése, a vallásokban a misztika és kontempláció szerepének növekedése, valamint a „belső és külső zaj ártalmainak fokozódása” kapcsán is kifejti.⁵⁹

a spiritualitáshoz kapcsolódó rendeltetések

Az egyházi iskola, mint épületegyüttes különlegesen mondható abból az építészeti elméleti aspektusból is, hogy a kétféle értelemben is megtalálható a modern építészet térnyerésével elveszett középpont⁶⁰: egyrészt a jelen lévő szakrális tér által, másrészt profán funkciója okán⁶¹. Az oktatás terek változásainak témája mára bőséges irodalommal rendelkezik, számos megépült iskolán keresztül tanulmányozható. A szakrális funkció változásai az oktatási struktúrához hasonló léptékűek, mégis jóval kisebb hangsúllyal szerepelnek a rendi fejlesztések programjában. A jelenlegi iskolákban működő kápolnák tereinek kérdései is tanácstalanságot mutatnak, nem beszélve a szakrális funkció iskola egyéb területein lehetséges jelenlétéről, ennek téri lehetőségeiről.

a kápolna funkciói

Ha a kápolna, mint multifunkciós tér elrendezését tekintjük, napjainkban jelentős változásokat figyelhetünk meg, mind a liturgikus mind az adorációs és egyéb használatok során⁶². Mindez spontán módon megjelenik a katolikus egyház megújulásához kötődő mozgalmak térhasználatában, a kortárs kápolnák tervezett bútorozásán lassabban válik láthatóvá. Az ima, mint tevékenység más terekben is megvalósulhat, amennyiben azok rendelkeznek bizonyos adottságokkal, amit a létezés „spirituális dimenzió”-jának fejlesztéséhez szükségesek adott pillanatban adott egyén számára. Mivel nagyon sok múlik az imádkozón, a szertartások pontos rendjével ellentétben az ima, mint

---

⁵⁸ „Ritual – Voluntary poverty and its enduring appeal

...Cistercians employed their aesthetic principles in all their buildings throughout Europe, giving them a remarkable unity. Yet their restraint did not prevent structural innovation, and they produced some of the most sublime monuments of western architecture.”

PAWSON, uo. (87-88. o.)

⁵⁹ SCHNELLER, István: Csendesség – a csend szerepe a kortárs szakrális építészetben in: Magyar Építőművészet – Utóirat / Post Scriptum 16. évf. 87. szám

⁶⁰ SEDLMAYR, Hans: Verlust der Mitte: Die bildende Kunst des 19. und 20. Jahrhunderts als Symptom und Symbol der Zeit. Otto Müller Verlag, Wien – Salzburg, 1948 idézi: KUNSZT, György: Az ezredforduló építészetének értelmezése. in: Értékválság az építészetben és a modern szakralitás. Terc Kft., Budapest, 2003.

⁶¹ „Minden épületnek, így a színháznak, könyvtárnak, oktatási épületnek is van centruma: a színpad, az olvasó-, vagy épp a tanterem, ahol lényegi rendeltetése megvalósul, ahol az átváltás megtörténhet, ahol az emberlét többdimenziós gazdagsága behatolhat a térbe.”

SCHNELLER, István: Mit jelent építeni? in: SCHNELLER István: Az építészeti tér minőségi dimenziói. Terc Kft. Budapest. 2005. (17. o.)

⁶² „A katolikus templom áldozati tér, Krisztus keresztáldozatának mindig jelenlévő megújításával. A párbeszéd helye Isten népe és annak szolgálja, papja között. Emellett biztosítania kell az egyén magányos adorációját, meditációját. Egy üres cirkuszi porondon vagy előadó teremben nincs siralmasabb látvány a magányosan üldögélő embernél. A templom terének fel kell tudni oldani azt a léptékváltást, amely a közösség, illetve az egyén között feszül, magába öltetve, otthont adva az egyedüli ember számára is.”

TÖRÖK, Ferenc: Templomok Magyarországon. in: LŐRINCZ, Zoltán (szerk.): A szakrális építészet ma Hazánkban. Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Rajzi Tanszéke, Szombathely, 1995.

térhasználat egy ponton túl nem tervezhető⁶³. Építészeti tervezés szintjén csupán a spirituális élmények elősegítése lehet a cél, olyan eszközökkel, mint: csend, fényhatások, ünnepélyesség, de önmagukban ezek a fogalmak kevés iránymutatást jelentenek. A konkrét kortárs építészeti példák elemzése több támpontot adhat, ugyanakkor rendkívül széles palettáról választhatunk. Schneller István fentebb már hivatkozott írásában mindezt a szakralitás és a művészet szétválásának tényére vezeti vissza, ami már a 18. sz.-ban elkezdődött és ami által végső soron „...a keresztény ember a megszűnő, régi világkorszakba száműzetik.”⁶⁴ A kortárs szakrális terek sokszínűsége összességében Schneller szerint e szétválásra, illetve arra vezethető vissza, hogy az a kor meghatározó szelleme ellenére az építészet mégis megpróbálja összekapcsolni a kettőt, változatos kísérletek formájában.⁶⁵

Az oltár, a katolikus liturgia egyik leghangsúlyosabb eleme hagyományosan a hosszanti elrendezésű templomhajó végén helyezkedett el, legtöbbször a hívek számára elkülönített tértől megkülönböztetett szentélyben, melynek előképei az emberi történelem és az építés legkorábbi időszakaiig nyúlnak vissza. A szentély leválasztása a II. vatikáni zsinat előtt számos esetben ráccsal történt, mely a „szembe misézés”⁶⁶ bevezetésével párhuzamosan mára szinte minden templomból elbontásra került. A zsinat azonban nem csak ezt a fizikai korlátot, de számos, liturgikus tér használatára vonatkozó egyéb korlátot is eltörölt. A szentély és a hívek terének fokozatos egymáshoz közeledése, egybemosódása egyszerűsítve arra is visszavezethető, hogy a szentmise szertartása, az „utolsó vacsora” felidézéseként kerül értelmezésre, aminek központi berendezési tárgya a Jézus és apostolai által körbevett asztal volt. Amennyiben az oltár ennek az asztalnak leképezéseként jelenik meg, logikus, hogy egyre több kortárs kápolnában középen kerül elhelyezésre, ill. a téralakítás során érhetővé válik az a törekvés, hogy a szertartásban részt vevők minél közelebb kerüljenek az esemény középpontjához.

A szerzetes közösségek és világiak által használt és általános szakrális terek közt döntő különbséget jelent a rend tagjainak jelenléte, akik hagyományosan a szentély és a nép között foglalnak helyet. Azzal együtt, hogy liturgikus tér ezen a téren is folyamatos átalakuláson megy át, ez az elrendezés kortárs szerzetesrendekhez kapcsolódó szakrális terekben is jellemző maradt⁶⁷. A győri bencés gimnáziumhoz kapcsolódó Szent Ignác templomban az elmúlt években épült meg az oltár és a hívek közti térbe a szerzetesek

---

⁶³ „A szakralitás megnyilvánulása szerintem korszakonként változik, ma éppenséggel eléggé rejtőzködő. Alig lehet rátalálni, nehezen mutatja meg magát. Sokszor nem ott van, ahol várjuk, pl. egy templomban, hanem mondjuk a templom mögötti elhanyagolt kertben. Érthetetlen lett a világ és kiszámíthatatlan, hogy mikor, milyen mozdulatnál tárul fel mégis a szépsége, belső rendje, milyen rejtett szögből, melyik nézőpontból villan elő véletlenszerűen a szent. Legalábbis nehéz garantálni. Hiába tervez az építész gyönyörű templomot, nem és nem, valami nem stimmel, és akkor egy másik helyen, ahol teljesen másról van szó, hirtelen felragyog valami a semmiből.”

ZSILLE, Ákos: Rész és egész (részeg és egész) - beszélgetés GOLDA János Ybl-díjas építésszel. Építészfórum 2015.

⁶⁴ UHR von BALTHASAR, Hans: A dicsőség felfénylése, teológiai esztétika. idézi: SCHNELLER, István: Csendesség – a csend szerepe a kortárs szakrális építészetben in: Magyar Építőművészet – Utóirat / Post Scriptum 16. évf. 87. szám

⁶⁵ „...az építészeti, különösen a templomépítészeti egészen különös, sajátos helyzetben van. Jóllehet nem vonhatja ki magát az általános tendencia, a művészet és szakralitás szétválása ereje alól, mégis a templom, mint épület nem mondhat le arról, hogy művészeti, építőművészeti alkotás legyen.”

SCHNELLER, István: Csendesség – a csend szerepe a kortárs szakrális építészetben in: Magyar Építőművészet – Utóirat / Post Scriptum 16. évf. 87. szám

⁶⁶ a II. vatikáni zsinat előtt a hívek és a misét celebráló pap egy irányba néztek, így a pap a szertartás nagy része alatt a híveknek háttal állt.

⁶⁷ Pawson korábban említett pannonhalmi rekonstrukciója, ill. augsburgi St. Moritz templom átalakításánál ugyanakkor megfigyelhető, hogy az oltár itt is középre: a hívek és a rend tagjai között kerül elhelyezésre.

számára fenntartott karzat, ahol rendszeres imádságaikat végezhetik. A templom működése ugyanakkor csak részben függ össze az iskolával, köztérről nyílik. A szabadon látogatható misék alkalmával az említett szerzetesi karzaton a diákokból álló énekkar foglalja el. A piarista kápolnák esetében ezzel szemben a szerzeteseknek nem készül külön karzat, a szerzetes-közösség tagjai látszólag nem próbálnak a szakrális térben külön helyet elfoglalni. Ha jelen vannak, diák-misék alkalmával is a gyerekek között ülnek, a szertartásba pedig – hasonlóan más tanító-rendekhez és templomi közösségekhez - felolvasóként, ministránsként, énekkar formájában próbálják bevonni a diákokat is.

tézis: A piarista tér spirituális dimenziójának különlegességét a piarista rend tanításhoz és diáksághoz való egyedülálló hozzáállása adja. Más tanító rendekkel összehasonlítva, működésüket tekintve apró különbségnek tűnhet a diákok és az iskola előtérbe helyezése, a piarista tér koncepciójából következő téralakítást ugyanakkor lényegesen befolyásolja, aminek következményei paradox módon épp a szakrális tereknél válnak leginkább olvashatóvá.

 # a kápolnák helye

Ahogy korábban már említésre került, funkciójukat tekintve a kápolnák liturgikus terek, ugyanakkor terei az elmélyülésnek, egyéni adorációnak is. Meg kell különböztetnünk közösségi és individuális, ezen belül kisebb és nagyobb közösséghez kapcsolódó térhasználatokat. A gyakorlatban megvalósuló használat szempontjából döntő különbséget jelent a terek mérete. Az elmúlt évek piarista fejlesztései közt készült több száz fő befogadására alkalmas templom (Szeged), több osztály egyidejű befogadására képes kápolna (Pest), ill. előfordulnak 10-12 főnek szánt szakrális terek is (Pest, Göd).

Iskolán belüli elhelyezkedésük szempontjából a szegedi iskola esetében önálló templom épületről beszélhetünk, míg Pesten, ill. a tervezett mosonmagyaróvári iskolában az épületen belül került kialakításra a kápolna tere. A gödi iskola ebből a szempontból is különleges: itt a kápolna jelenleg a meglévő villa-épület beépített tornácán működik, a tervek szerint pedig a ház újjáépülő tetőterében fog helyet kapni.

Megközelítés szempontjából a szegedi elrendezés nagyban kedvez a külsős, városi használatnak. A templom bejárata közvetlenül az intézmény főbejáratánál található, az oktatási terektől, diákok által nap mint nap használt egyéb helyektől viszont elkülönül. Ennek ellentéte kápolna a pesti, illetve mosonmagyaróvári elhelyezkedése, ahol az iskolából lépünk be a kápolna terébe. A pesti kápolna használatának tapasztalatai ugyanakkor azt mutatják, a kápolna oktatási terek közé integrálása önmagában kevés ahhoz, hogy annak intenzívebb használata is kialakuljon. A tervezők szándéka szerint a oltár körül kialakított „doboz” a nagy téren belül intimebb, egyéni imádságot segítő térré válhatott volna, a tapasztalatok szerint viszont inkább a szentély funkcióját tölti be. A gödi iskola kápolnája kisebb méretéből adódóan inkább kisebb közösségek befogadására alkalmas mind jelenlegi, mind tervezett állapotában. Bár a tetőtérbe tervezett tér jóval nagyobb a mostani tornácánál, központi, mégis rejtett helyzetével, otthonos bútorozásával a cél itt is a hétköznapi használat erősítése volt. A kápolna külön épületben való megjelenése a külsős használatot segítheti, melynek Gödön is vannak hagyományai.

Sokak legmaradandóbb élményei a piarista renddel kapcsolatban nem iskolán belüli, hanem nyári táboraik során tapasztalt működésükhöz köthető. Ezek során a szakrális

térhasználat is minden konvenciót felülíró módon történhetett, beleértve a szentmise természeti környezetben való megtartását (oltárként egy lefelé fordított túra-kenu használatával), ami egyértelműen igazolja a korábbiakban említett felvetést, mely szerint bármely tér szakrálissá tehető a használat által. A helyzetek erejét azonban épp különlegességük adja, ami a piarista iskolák hétköznapjaiba nehezen lenne átültethető, különösen a szerzetesek csökkenő létszámából adódó egyre ritkább jelenléte mellett.

egyéb szakrális terek

A spirituális dimenzió fejlesztésének tereihez tartoznak további kommunikációra szolgáló terek, melyek pl. a gödi piarista szakiskolában a mentori rendszer fontos elemei. Ezek megformálásukat tekintve a hagyományos egyházi tereket tekintve a gyóntatófülkékhez hasonlítanak, funkciójuk azonban különbözik ezektől. Az itt zajló beszélgetésekhez nem tartozik szertartás, a kezdeményezés sokkal inkább a diákok részéről történik, a beszélgetések lehetnek két fősek, de több résztvevősek is.

	kontemplatív / meditatív (csendes) ima	lelki beszélgetés	hitbeli ismeretek átadása	adoráció	mise
egyéni	kápolna (ha nem túl nagy) természeti környezet eldugott helyek beszélgetők			kápolna (ha nem túl nagy) eldugott helyek beszélgetők	kápolna
két ember		beszélgetők természeti környezet eldugott helyek	beszélgetők természeti környezet közösségi terek		
kisebb közösség	kápolna természeti környezet közösségi terek	kápolna beszélgetők természeti környezet közösségi terek	kápolna beszélgetők természeti környezet közösségi terek	kápolna természeti környezet közösségi terek	kápolna természeti környezet
nagy közösség			kápolna (ha elég nagy) iskolaudvar aula nagy terem tomaterem	kápolna (ha elég nagy) iskolaudvar aula nagy terem tomaterem	kápolna (ha elég nagy) iskolaudvar aula nagy terem tomaterem

1. Ábra: a szakrális rendeltetéshez kapcsolódó tevékenységek, és ezekhez rendelhető terek, a létszám figyelembe vételével

A beszélgető-terek érdekessége, hogy a spiritualitáshoz kapcsolódó térhasználatokat sorra véve ezt a rendeltetést képes legkevésbé kiszolgálni a kápolna vagy a templom tere. (2. Ábra) A feltételezést erősíti a szegedi kápolnában elhelyezett gyóntató-fülkék példája, melyekből kikerült a hagyományos pap és gyónó közti fal, melyen általában csak kis méretű, ráccsal is ellátott nyílás található. A fülkék tér-képzése nem bizonyult sikeresnek, a templomon belüli, kis méretű zárt tér intimitása a jelek szerint a jellemzőnél személyesebb kapcsolatot feltételez a használók között, aminek hiányában zavaró, hogy nem választja el őket semmilyen térelem.

A táblázat által figyelembe vett további két szempont a (vízszintes tengelyen megjelenített) különböző tevékenységek, illetve a (függőleges tengelyen megjelenített) a létszám, ami meghatározza a befogadásra alkalmas tér méretét, és részben befolyásolja a használat jellegét is. Bizonyos funkciók főként egyedül, mások kizárólag közösségekben értelmezhetők, ennek megfelelően a táblázat bizonyos részei szükségszerűen üresek. A kitöltött cellákban felülről lefelé sorrendben a funkciónak és létszámnak legmegfelelőbbnek ítélt terek jelennek meg.

Ahogy a nyári táborok szentmiséinek példája is mutatja, a szakrális tér korábbi definíciójának megfelelően végsősoron bárhol elképzelhető spirituális élmény, használat által megszentelt tér az iskolán belül. A szent helyeket Eliade szerint sem létrehozuk, eredetük leírásainál sokkal inkább jellemző a templom, vagy akár új település helyére való rátalálás. Ezek alapján különös jelentőséget tulajdoníthatunk annak, mennyire szerethető, belakható az iskola terei, ill. válhatnak alkalmassá arra, hogy használóik saját „szent terekként” azonosíthassák ezeket. A témát környezetpszichológiai oldalról közelíti meg Düll Andrea és Lippai Edit elemzése, ahol a szerzők kiemelten is foglalkoznak az órák közti szünetekben, tanórákon kívül használt terekkel.⁶⁸ A környezetpszichológia által is pozitív, restauratív környezetként értékelt tér-részek alkalmasak lehetnek spirituális fejlődés szempontjából is.

A gödi piarista szakiskola esetében különös jelentősége van a természeti környezet jelenlétének. Bár számos konfliktus kapcsán megkérdőjeleződött, hogy az iskolában folyó tevékenységek számára valóban megfelelő helyszín-e a gödi Duna-parti telek, a rend vezetése részben épp a hely „gyógyító” hatásai miatt döntött amellett, hogy változatlan helyszínen fejleszti tovább az iskolát.

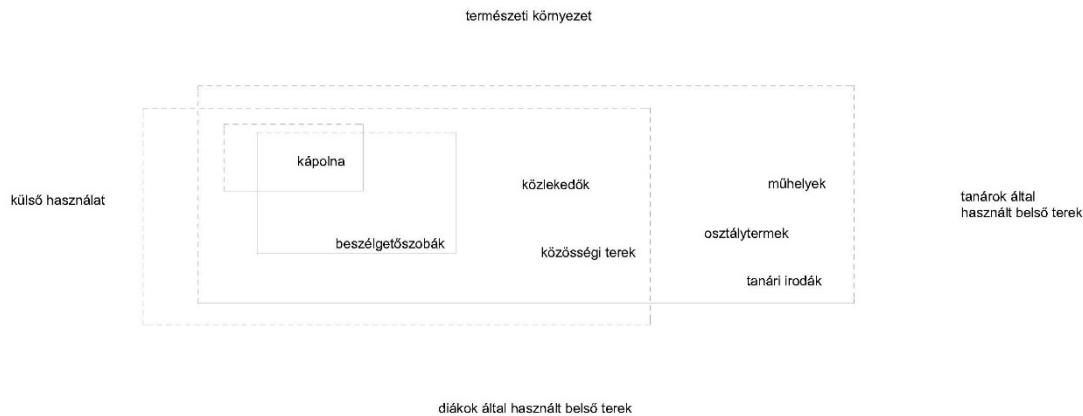
A kápolna terén kívül megjelenő, alternatív spirituális terek összefügghetnek a szakrális központ iskolán belüli pozíciójával is, ugyanakkor összetett rendeltetéséből eredően attól távol eső helyek is fontossá válhatnak. A kápolna terének intézményen belül értelmezett intimitása pl. sérülhet olyan esetekben, ahol az iskola működésétől függetlenül is használják azt, még ha mindez egyébként segítheti az intézmény integrációját annak tágabb értelemben vett környezetébe. A két szempont közt bizonyára a használat rendjével optimális egyensúly is teremthető, „nyílt használatú” templom vagy kápolna esetén ugyanakkor indokolt lehet kisebb, csak diákok vagy szerzetesek által használt terek létrehozása is, melyek pl. Pesten, Gödön is megfigyelhetők. A használói körtől függően változások figyelhetők meg az egyes terek berendezésében, csakúgy mint a szóban forgó alternatív spiritualitásnak teret adó közlekedő-részek, közösségi terek, akár tantermek, egyéb helyek esetében.

 # térkapcsolatok

A 3. *Ábra* a gödi piarista szakiskola spirituális dimenzió szempontjából fontos tereit, ezek kapcsolódásait szemlélteti. Legbelső körben, a kápolna helyezkedik el, mint szakrális központ, majd a további „rétegekbe” rendezve az iskola épített terei, abban a sorrendben, amilyen valószínűséggel megjelenhet bennük a spirituális térhasználat. A szaggatott, ill. folytonos vonalak a terek különböző irányokban jelölt környezeti tényezők, ill. egymás felé jellemző nyitottságát vagy zártságát jelölik.

---

⁶⁸ DÜLL, Andrea – LIPPAL, Edit: Az iskolai környezet üzenetei: környezetpszichológiai elemzés in: DÜLL, Andrea – VARGA, Katalin (szerk.): Rábeszélőtér – a szuggesztív kommunikáció környezetpszichológiája. L'Harmattan Kiadó Budapest, 2015. (58. o.)iv

2. *Ábra: a spiritualitáshoz kapcsolódó terek csoportosítása intenzitás szerint, ill. kapcsolatai egymáshoz, külső és iskolán belüli környezetükhöz*

A szakralitás lehetőségének iskola kápolnán kívüli tereiben való megjelenése kapcsán segítséget jelenthetnek bármely olyan egyházi intézményben tett megfigyelések is.

A megfigyelések összegzéseként elmondható, hogy a kortárs épületek nem szakrális terei és igényesen kialakított terek közt formálás szempontjából gyakran minimális különbség jellemző, akár monostorok tereiben, akár szerzetesrend által működtetett kórház vagy óvoda, iskola esetében. Olyan jelek megjelenése, mint a kereszt – akár egészen apró méretben is - vagy akár maguk a reverendában megjelenő szerzetesek jelenlétükkel képesek szakrálissá formálni a teret vagy az egész épületet.

A kápolna terének megkülönböztetése, a spirituális dimenzió fejlesztésének sikere a belső kialakítás mellett a korábban említett intézményen belüli elhelyezkedésen, ill. a belépés módján is múlhat. Utóbbi szempontból példaértékű a budapesti épületben kialakított Kalazantium kápolnája, ahol a tér igényes részletképzésű belső bútorai mellett azért képes ünnepélyessé válni, mert a folyosóról nyíló ajtaja és közvetlen bejárata között megjelenik az átmeneti tér. A kápolnába lélekben való megérkezéshez szükséges felkészülést nagyban elősegíti a néhány másodperc, ami a rövid út megtételéhez szükséges, melynek során a folyosó nyílásain keresztül az érkező fokozatosan egyre inkább kapcsolatba kerül a kápolna terével: először vizuálisan, majd végül fizikailag is belépve oda.

Hasonló működést remélünk a tervezett gödi tetőtéri kápolnába vezető lépcső terétől is. Itt a kápolnával való vizuális kapcsolat nem valósul meg, de a megtett út, a lépcső burkolatának anyag-váltása, az alkalmazott fa rács térképzése tudatosan próbálják segíteni a belépésre való felkészülést.

4. Záró gondolatok

A piarista rend működését áttekintve új megvilágításba kerül a Jeney Lajos által felvetett kérdés: „150 évet visszaléptünk?”⁶⁹. Elképzelhető, hogy több mint 400-at? A piarista rend alapítójának hitet és tudást egyszerre adó, a gyerekek teljes lényét fejlesztő koncepciója a kortárs téralakítás példáinak indítékai, környezetpszichológiai kutatások eredményeinek tükrében aktuálisabbnak tűnik, mint valaha. A Piarista Rendnek oktatási tereit tekintve látszólag fel kell zárkóznia a kortárs térképzés mögött meghúzódó elvekhez, gyökereihez való visszatérésével azonban egyes területeken ma is megelőzi a azokat, amennyiben ezek például a gyerekek számára otthonos tereket „csak” a hatékonyabb tanulás érdekében hozzák létre. Az átadandó tudás az információs társadalomnak köszönhetően látszólag minden eddiginél könnyebben elérhetőbbé vált, valójában soha nem volt szerteágazóbb, ezáltal megfoghatatlanabb, mit is kellene tanítanunk. A tudomány válaszai: a tanulás képessége, kreativitás, alkalmazkodás, az ezekhez szükséges létrehozandó környezet sok hasonlóságot mutat a piaristák első iskolájával. Ez léptékében ugyan kevésbé követhető, de ma már sejtjük, hogyan hozhatjuk létre ezt az atmoszférát egy intézményen belül. Ez lenne a piarista tér.

A terek megfogalmazása ennek megfelelően átalakításra szorul, aminek oka azonban nem kizárólag az oktatás rendjében rejlik, hiszen ez egyéb társadalmi folyamatok leképezése is, ahogyan az volt Kalazanczi Szent József korában, az újkor hajnalán is. Több évszázada, oktatással adott válasza azért válhatott korszakalkotóvá, mert a társadalom megújításában gondolkodott, mely a keresztény Európába vetett hiten alapult. Bár nem mondható, hogy a kontinensen akár a keresztény vallás, akár a szerzetesrend virágkorát élné, több száz éves történetük (melynek során többször eltűntek, majd újra megjelentek) reményt adhat arra, hogy az általuk képviselt eszmék nem merülnek feledésbe, az iskolák működése a kor kihívásai szerint aktualizálható. A piarista tér, mint ezen eszmék téri leképezése önmagában ehhez nem elégséges, de amennyiben segítheti mindezt, a létrehozásukra felkért építészek feladatai is kiegészülnek a megszokottakhoz képest. A szokásostól eltérő feladatok mögött álló, tervezési folyamatokat jellemző, többször említett bizonytalanság sem mutat mást, mint hogy munkatársaivá válhattak a „kegyes atyáknak”, akiknek útjai „Megbízójuk” okán sokszor „kifürkészhetetlenné”.

---

⁶⁹ Jeney Lajos: 150 évet visszaléptünk? – Iskolaépítési kérdések 2011. idézi: TÁNCZOS, Tibor: Téralakítás és dizájn mint oktatásmódszertani lehetőségek a kortárs iskolaépítészetben (DLA értekezés BME, 2015) (16. o.)

Források:

- KUNSZT, György: Az ezredforduló építészetének értelmezése. in: Értékválság az építészetben és a modern szakralitás. Terc Kft., Budapest, 2003.
- SELDMAYR, Hans: Verlust der Mitte: Die bildende Kunst des 19. und 20. Jahrhunderts als Symptom und Symbol der Zeit. Otto Müller Verlag, Wien – Salzburg, 1948
- SCHNELLER, István: Mit jelent építeni? in: SCHNELLER István: Az építészeti tér minőségi dimenziói. Terc Kft. Budapest. 2005.
- LŐRINCZ, Zoltán (szerk.): A szakrális építészet ma Hazánkban. Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Rajzi Tanszéke, Szombathely, 1995.
- ELIADE, Mircea: A szent és a profán, Európa könyvkiadó 1987.
- KERÉKGYÁRTÓ, Béla – SZABÓ, Levente (szerk.): Továbbépítés és újrahaznosítás. A BME Építőművészeti Doktori Iskola Tanulmánykötete. Budapest, 2018.
- SOMOGYI Krisztina: GOLDA János (monográfia), Terc Kft. Budapest 2018.
- DÜLL, Andrea és LIPPAI, Edit: Az iskola környezet üzenetei: környezetpszichológiai elemzés. in: DÜLL, Andrea – VARGA, Katalin (szerk.): Rábeszélőtér – a szuggesztív kommunikáció környezetpszichológiája. L'Harmattan Kiadó Budapest, 2015.
- MAZUMDAR, Shampa – MAZUMDAR, Sanjoy: Religion and place attachment: A study of sacred spaces. in: Journal of Environmental Psychology 24 (3), University of California, Irvine, 2004.
- TÁNCZOS, Tibor: Téralkítás és dizájn mint oktatásmódszertani lehetőségek a kortárs iskolaépítészetben (DLA értekezés BME, 2015)

- BORIÁN Tibor, KOLTAI András, LEGEZA László: Piaristák. Mikes Kiadó Budapest 2007.
- Piarista Rend Generálisi Kongregáció: Kalazanci Szent József lelkiisége és pedagógiája. Bp., 2000 (115.o.)
- A piarista karizma ma, Kalazancius Tanulmányi Központ, Budapest 2000.
- Piarista tér

- NEUTRA, Richard: Építészet és természet (eredeti cím: Survival through Design, 1954, fordította: Veress Anna) Corvina Kiadó 1985
- HALGREN KILDE, Jeanne: Sacred Power, Sacred Space: An Introduction to Christian Architecture and Worship. Oxford University Press, New York 2008.
- BRITTON, Karla (szerkesztő): Constructing the Ineffable: Contemporary Sacred Architecture. Yale University School of Architecture, 2011.
- PALLISTER, James: Sacred Spaces: Contemporary Religious Architecture. Phaidon, 2015
- PEHNT, Wolfgang, STROHL, Hilde: Rudolf Schwarz – Architekt einer anderen Moderne. Gerd Hatje Kiadó, 1997

folyóiratok

- VUKOSZÁVLYEV, Zorán: Építés ég és föld között: Bruder Klaus kápolna, Wachendorf, Németország. in: Régi-új Magyar Építőművészet 2008. 5. évf.
- SCHNELLER, István: Csendesség. A csend szerepe a kortárs szakrális építészetben. - In: Régi-új magyar építőművészet, ISSN 1785-282X, 2016. (16. évf.), 3. sz., 63-66. p.
- VUKOSZÁVLYEV, Zorán: Hagyomány a kortárs szakrális építészetben. - In: Régi-új magyar építőművészet, ISSN 1785-282X, 2008. 6. sz., 17-20. p.
- DÓCZI, Erika: " Míg kövekből templomot emelnek, kövekként maguk is templommá épüljenek...": szakrális építészet Magyarországon 1945-1989. - In: Régi-új magyar építőművészet, ISSN 1785-282X, 2008. 5. sz., 47-51. p.
- MAJOR, György: Szakrális és építészet - a pesti Kalazantium-kápolna. - In: Régi-új magyar építőművészet, ISSN 1785-282X, 2003. 6. sz. , 29. p.
- VUKOSZÁVLYEV, Zorán: Bevezető helyett, tiszta képletek: kortárs szakrális építészet az ezredfordulón Magyarországon. - In: Régi-új magyar építőművészet, ISSN 1785-282X, 2003. 6. sz. , 3-6. p.
- SZEGŐ, György: A Régi-új Magyar Építőművészet „szakrális tér“ tematikus száma elé. - In: Régi-új magyar építőművészet, ISSN 1785-282X, 2003. 6. sz. , 1. p.
- FARKAS, Attila: „Régit és újat hoz elő...”: a hazai szakrális építészet fél évszázada. - In: Magyar építőművészet, ISSN 0025-0082, 1991. (82. évf.), 4. sz., 2-3. p.

- SZEGŐ, György: Az európai szakrális építészet pozíciói. - In: Régi-új magyar építőművészet, ISSN 1785-282X, 2006. 2. sz., 28-30. p.
- KUNSZT, György: Vázlat a szakrális építészet hermeneutikájához. - In: Régi-új magyar építőművészet, ISSN 1785-282X, 2005. 5. sz., 10. p.
- Szakrális és profán : Rainer Péter építészeti-belsőépítészeti tervei és munkái. - In: Magyar iparművészet, ISSN 1217-839X, 2004. 3. sz., 12-15. p.
- TATAI, Mária: A fény: Szakrális építészeti és belsőépítészeti konferencia. - In: Régi-új magyar építőművészet, ISSN 1785-282X, 2008. 5. sz., 55. p.
- KUNSZT, György: A szakrális építészet hermeneutikájáról : Akadémiai székfoglaló. - In: Régi-új magyar építőművészet, ISSN 1785-282X, 2007. 3. sz., 16-22. p.
- Lélek - Jelen - Lét - Szakrális építészet. - In: Octogon, ISSN 1418-5229, 2007. (7. évf.), 2. sz., 39. p.
- Pillanatképek a végtelenről - Szakrális építészeti kitekintő - Katona Vilmos összeállítása. - In: Octogon, ISSN 1418-5229, 2011. 8-9. (91-92.) sz., 51-67. p.
- VUKOSZÁVLYEV, Zorán (szerk.) – KATONA, Vilmos (szerk.): Szakrális átírat - Egyházi építészet ma. - In: Octogon, ISSN 1418-5229, 2010. 10. (83.) sz., 13. p.
- Szakrális komplexitás - anyag, szellemiség és építészeti magatartás - Prof. Andreas MECK építésszel VUKOSZÁVLYEV, Zorán PhD és KATONA, Vilmos beszélgetett. - In: Octogon, ISSN 1418-5229, 2010. 10. (83.) sz., 37-40. p.
- SZENTPÉTERI, Márton: Szakrális és egyházi építészet napjainkban. - In: Octogon, ISSN 1418-5229, 2004. 2. (35.) sz., 19-20. p.
- TIMON, Kálmán: Szakrális terek építésze konferencia. - In: Alaprajz, ISSN 1417-6939, 2009. (16. évf.), 6. sz., 8. p.
- MARÓTYZ, Kata: Szakrális terek építésze az ezredfordulón : kiállítás Guzsik Tamás emlékére. - In: Műemlékvédelem, ISSN 0541-2439, 2005. (49. évf.), 2. sz., 108-110. p.
- DÁVID, Tamás: GUZSIK Tamás : Szakrális építészeti terek funkcióelemzése. - In: Aetas, ISSN 0237-7934, 1988. (2. évf.), 2. sz., 151. p.
- RÉV, Ilona: Építészet - szakrális építészet: Templomépítészetünk ma. - In: Világosság, ISSN 0505-5849, 1986. (27. évf.), 11. sz., 708. p.
- KÓRÓDY, Anna Nóra: Újjáéledő hagyomány - Újraértelmezett formák a kortárs spanyol szakrális építészetben. - In: Architectura Hungariae, ISSN 1588-0109, 2015. (14. évf.), 4. sz., 139-153. p.
-

WWW

- SHEN, Yiling: "Is Religious Architecture Still Relevant?" ArchDaily. 2018. <https://www.archdaily.com/891984/is-religious-architecture-still-relevant/> (utolsó elérés: 2018. 12. 31.)
- SCHIELKE, Thomas: "Light Matters: Sacred Spaces" ArchDaily. 2014. <https://www.archdaily.com/490781/light-matters-sacred-spaces/> (utolsó elérés: 2019. 01. 05.)
- SCHIELKE, Thomas: "Light Matters: Le Corbusier and the Trinity of Light" ArchDaily 2015. <https://www.archdaily.com/597598/light-matters-le-corbusier-and-the-trinity-of-light/> (utolsó elérés: 2019. 01. 05.)
- STOTT, Rory: "Faith & Form's 2016 Religious Architecture Awards Recognize 28 Projects from Around the Globe" ArchDaily 2016. <https://www.archdaily.com/800916/faith-and-forms-2016-religious-architecture-awards-recognize-28-projects-from-around-the-globe/> (utolsó elérés: 2019. 01. 05.)
- ZSILLE, Ákos: Rész és egész (részeg ész) - beszélgetés Golda János Ybl-díjas építésszel. Építészfórum 2015. <http://epiteszforum.hu/resz-es-egesz-reszeg-esz-beszelgetes-golda-janos-ybl-dijas-epiteszsel> (utolsó elérés: 2019. 01. 05.)
- CZIGÁNY, Tamás – PAPP Róbert – CSEH András: Szent csend – zarándokház és erdei kápolna, Pannonhalma. Építészfórum 2011. <http://epiteszforum.hu/szent-csend-zarandokhaz-es-erdei-kapolna-pannonhalma> (utolsó elérés: 2019.01.07.)
- GARAI, Péter: Gunther Zsolt: "A pannonhalmi bazilika nem rekonstrukció, hanem új entitás" Építészfórum, 2012. <http://epiteszforum.hu/gunther-zsolt-a-pannonhalmi-bazilika-nem-rekonstrukcio-hanem-uj-entitas> (utolsó elérés: 2019. 03. 24.)
- HARTMANN, Gergely: Szerzetesek szolgálatában – a pannonhalmi bazilika felújításáról. Építészfórum, 2012. <http://epiteszforum.hu/szerzetesek-szolgalataban-a-pannonhalmi-bazilika-felujitasarol> (utolsó elérés: 2019. 03. 24.)

- FIATALOK, HIT ÉS HIVATÁSTISZTÁZÁS – A RENDFŐNÖK 2018. SZEPTEMBER–OKTÓBERI LEVELE
https://www.piarista.hu/h%C3%ADr/fiatalok_hit_%C3%A9s_hivat%C3%A1stiszt%C3%A1z%C3%A1s_%E2%80%93_rendf%C5%91n%C3%B6k_2018_szeptember%E2%80%93okt%C3%B3beri_levele
- GÖD 2.0: INTÉZMÉNYI MODELL A HAZAI SZAKKÉPZÉS MEGÚJÍTÁSÁRA
https://www.piarista.hu/h%C3%ADr/g%C3%B6d_20_int%C3%A9zm%C3%A9nyi_modell_hazai_szakk%C3%A9pz%C3%A9s_meg%C3%Baj%C3%ADt%C3%A1s%C3%A1ra